

Intern Ondersteunings Document

2019-2020

Inhoud

1.	Algemeen	4
1.1.	Onderwijsteam	4
1.2.	Leerlingpopulatie.....	4
1.2.1.	De Singelier	4
1.2.2.	Ten Darperschoele	4
1.3.	Doelstelling en visie ondersteuningsstructuur	5
1.3.1.	Missie en visie onderwijsteam	5
1.3.2.	Visie leerlingondersteuning.....	5
1.4.	Definitie leerling met specifieke onderwijsbehoeften	5
1.5.	Taken leerkrachten, directeur en intern begeleider	6
1.6.	Samenwerking met ouders	6
2.	Interne ondersteuningsstructuur	7
2.1.	Ondersteuningsniveaus	7
2.1.1.	Niveau 1: basisondersteuning	8
2.1.2.	Niveau 2: extra ondersteuning in de groepssituatie	8
2.1.3.	Niveau 3: specifieke extra ondersteuning na intern onderzoek	9
2.1.4.	Niveau 4: specifieke extra ondersteuning na extern onderzoek/begeleiding	10
2.1.5.	Niveau 5: grenzen extra ondersteuning bereikt.....	11
2.2.	Opbrengst- en handelingsgericht werken	12
2.2.1.	Opbrengstgericht werken.....	12
2.2.2.	Handelingsgericht werken.....	12
2.2.3.	Waarnemen - observeren, toetsen en signaleren.....	14
2.2.4.	Begrijpen - analyseren, interpreteren en onderwijsbehoeften formuleren	16
2.2.5.	Plannen - doelen stellen en plannen ontwerpen	18
2.2.6.	Realiseren - handelen, reflecteren, monitoren	20
2.3.	Overgang naar andere groep of school	20
2.3.1.	Overgangsprotocol	20
2.3.2.	Overgang naar het voortgezet onderwijs.....	20
2.3.3.	Verwijzing naar het speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs	20
2.4.	Dossiervorming.....	21
2.4.1.	Privacy	21
3.	Mogelijkheden en grenzen van ondersteuning	22
3.1.	Passend onderwijs PO 2203	22
3.2.	Basis- en extra ondersteuning	22
3.2.1.	Beschrijving basisondersteuning volgens PO 2203	22
3.2.2.	Beschrijving extra ondersteuning volgens PO 2203	23
3.3.	MonPas.....	23

3.3.1.	Monitor basisondersteuning	24
3.3.2.	Diversiteitsmeter	24
3.3.3.	Expertise Scan.....	24
3.4.	Externe contacten	25
4.	Literatuur	28
	Bijlage 1 Toetskalender 2019-2020 Onderwijsteam De Singelier – Ten Darperschoele.....	29
	Bijlage 2 Planmatig werken 2019-2020	31
	Bijlage 3 Kijkwijzer groepsanalyse	32
	Bijlage 4 Stappenplan groepsanalyse	34
	Bijlage 5a Cito-groepsanalyseformulier	37
	Bijlage 5b Cito-groepsanalyseformulier	39

1. Algemeen

Dit Intern Ondersteuningsdocument beschrijft de wijze waarop de begeleiding van de leerlingen op obs De Singelier en obs Ten Darperschoele is vormgegeven. In het eerste algemene hoofdstuk wordt de context geschetst waarbinnen de ondersteuningsstructuur functioneert. Hoofdstuk twee belicht de organisatie en de inhoud van de begeleiding. Het derde hoofdstuk gaat in op mogelijkheden die onze scholen kunnen bieden om leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften te begeleiden, evenals de grenzen aan deze begeleiding.

Dit document richt zich tot ouders, verzorgers, externen en (nieuwe) collega's. Voor de leesbaarheid is gekozen voor 'ouders', 'leerkracht' en 'leerling'. Daar waar 'hij' wordt gebruikt kan ook 'zij' gelezen worden.

1.1. Onderwijsteam

Vanwege het teruglopen van het aantal leerlingen zijn obs De Singelier in Diever en obs Ten Darperschoele in Wapse sinds het schooljaar 2011-2012 een onderwijsteam met één directeur en één intern begeleider. De teamleden op beide scholen werken samen en hebben een gedeelde visie. De scholen hebben elk hun eigen identiteit behouden.

Binnen Stichting Talent zijn specialisten op het gebied van taal/lezen, rekenen, bewegingsonderwijs, gedrag, het jonge kind en hoogbegaafdheid/talentontwikkeling. De specialisten binnen het onderwijsteam worden op beide scholen ingezet.

1.2. Leerlingpopulatie

1.2.1. De Singelier

Obs De Singelier telt op 1 juli 2019 144 leerlingen, verdeeld over 92 gezinnen. De school werkt met zes groepen en start met drie combinatiegroepen, te weten groep 1/2, groep 5/6 en groep 6/7. Groep 4 en 8 zijn enkele groepen. Groep 3 start als enkele groep en wordt gedurende het schooljaar, als het aantal leerlingen in groep 1/2 te hoog wordt, een combinatiegroep 2/3.

Er zijn vier leerlingen met een zogenaamd 'gewicht' in drie gezinnen. Het merendeel van de ouders heeft een mbo-opleiding genoten. Een deel heeft ook een hbo-opleiding en een deel is praktisch geschoold. Verder is er nog een kleine groep ouders die universitair opgeleid zijn. Wat betreft het opleidingsniveau van ouders op De Singelier is de leerlingpopulatie een representatieve vertegenwoordiging van de maatschappij. Het werkgebied van de ouders is zeer divers. De tussenopbrengsten van de verschillende vakgebieden en verschillende leerjaren is meestal op of boven het landelijke gemiddelde en komt dus overeen met de leerlingpopulatie.

1.2.2. Ten Darperschoele

Dit schooljaar (peildatum 1 juli 2019) bezoeken 43 leerlingen, verdeeld over 29 gezinnen, obs Ten Darperschoele. De school werkt met drie basisgroepen: groep 1/2, groep 3/4/5 en groep 6/7/8. Er zijn geen leerlingen met een zogenaamd 'gewicht'. Het merendeel van de ouders heeft een mbo-opleiding of hbo-opleiding genoten. Een kleine deel is praktisch of universitair geschoold. Wat betreft het opleidingsniveau van ouders op de Ten Darperschoele is de leerlingpopulatie een representatieve vertegenwoordiging van de maatschappij. Het werkgebied van de ouders betreft veelal de agrarische sector of het zelfstandig ondernemerschap. De opbrengsten van de verschillende vakgebieden en verschillende leerjaren zijn meestal op of boven het landelijke gemiddelde en komen dus overeen met de leerlingpopulatie. Er wordt gekeken naar de resultaten van individuele leerlingen. Daar de groepen kleiner dan tien leerlingen zijn, kan niet uitgegaan worden van een groepsgemiddelde.

1.3. Doelstelling en visie ondersteuningsstructuur

1.3.1. Missie en visie onderwijsteam

Onze scholen maken deel uit van Stichting Talent (www.talentwesterveld.nl) en hebben hun gezamenlijke missie en visie geformuleerd binnen de kaders van de stichting.

In het onderwijsteam wordt gewerkt vanuit een krachtig motto en is koers gezet op duidelijke ankerpunten.

Motto:

Persoonlijk onderwijs start vanuit talent.

Hier staan wij voor:

Wij begeleiden onze leerlingen naar de toekomstige maatschappij.

Hier gaan wij voor:

Ons onderwijs start vanuit het talent van elke leerling en sluit aan op ieders leerniveau.

Hierbij maken we gebruik van de nieuwste (technologische) ontwikkelingen.

1.3.2. Visie leerlingondersteuning

Bovenstaande willen we bereiken voor alle leerlingen. De (extra) ondersteuning op school- en groepsniveau is de uitbreiding en versterking van maatregelen en activiteiten ten behoeve van een zo intensief mogelijke en passende begeleiding van leerlingen, in het bijzonder voor hen die specifieke pedagogisch-didactische behoeften tonen. De leerkracht speelt de centrale rol, hierbij ondersteund door de directeur en intern begeleider.

Door het signaleren en diagnosticeren van problemen in de ontwikkeling van individuele leerlingen op sociaal, emotioneel of cognitief gebied kunnen wij hen extra ondersteuning geven die moet leiden tot een zo optimaal mogelijke ontwikkeling, gerelateerd aan de mogelijkheden van de betreffende leerling. Wij streven ernaar deze extra ondersteuning zo lang mogelijk in het reguliere basisonderwijs te laten plaatsvinden. Ons doel is dat alle leerlingen zich op alle vlakken blijven ontwikkelen in een stijgende, ononderbroken lijn.

Deze visie wordt gerealiseerd door de ondersteuningsstructuur zoals beschreven in hoofdstuk 2.

1.4. Definitie leerling met specifieke onderwijsbehoeften

De definitie van een 'leerling met specifieke onderwijsbehoeften' (Special Educational Needs, afgekort SEN) is niet eenduidig. Er zijn meerdere definities mogelijk en de mate van begeleiding varieert van ondersteuning in een groepje in de klas door de leerkracht tot individuele programma's met ondersteuning door externen. Er zijn verschillende niveaus van ondersteuning. In § 2.1. worden deze beschreven.

Onder leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (SEN-leerlingen) verstaan wij die leerlingen waarbij sprake is van een probleem of een vertraagde, dan wel versnelde ontwikkeling op één of meerdere van de volgende gebieden:

- sociale en/of emotionele ontwikkeling
- cognitie
- taal/spraak
- gedrag
- werkhouding
- fysieke (o.a. motorische) ontwikkeling of beperking

Er is een signaal voor extra of andere begeleiding indien de ontwikkelingslijn stagneert dan wel daalt of wanneer de leerkracht en/of ouders problemen constateren op één van bovengenoemde gebieden

1.5. Taken leerkrachten, directeur en intern begeleider

De taken van de leerkracht en de intern begeleider en de functieomschrijving van de directeur onderwijsteam staan beschreven in het Functieboek van Stichting Talent. In grote lijn ziet de taakverdeling van de leerkrachten, de intern begeleider (ib'er) en de directeur er als volgt uit.

Leerkracht

De leerkracht is de spil van de pedagogische en didactische begeleiding. Hij is verantwoordelijk voor het stimuleren en begeleiden van de cognitieve, sociale en emotionele ontwikkeling van alle leerlingen in zijn groep en gaat er van uit dat leerlingen verschillende onderwijsbehoeften hebben. De taak van de leerkracht is om zo goed mogelijk aan deze behoeften tegemoet te komen en hij werkt hierbij samen met de ib'er wanneer er sprake is van SEN-leerlingen. Een leerkracht is, eventueel samen met zijn duo-partner, verantwoordelijk voor de hem toevertrouwde groep(en) met ondersteuning van de ib'er en de directie.

Intern begeleider

De ib'er heeft een beleidsvormende, coördinerende en begeleidende taak op het gebied van onderwijsondersteuning en leerlingbegeleiding. Binnen haar taak is een accentverschuiving gaande van vooral orthopedagogisch en leerlinggericht werken naar meer beleidsvormende activiteiten en leerkrachtbegeleiding. De ib'er is door de directeur gemandateerd voor de coördinatie betreffende de uitvoering van het intern ondersteuningsdocument. Zij voert daarover structureel overleg met de directie.

Directeur

De directeur is eindverantwoordelijk voor het ondersteuningsbeleid op school-, leerkracht- en leerlingniveau. Samen met de ib'er vormt zij het 'zorgteam' van het onderwijsteam.

1.6. Samenwerking met ouders

Bij de uitvoering van de leerlingondersteuning zijn school en ouders partners. De ouders worden van het begin af aan actief bij de begeleiding van hun kind betrokken. De groepsleerkracht stelt de ouders op de hoogte van de ontwikkelingen van hun kind tijdens de reguliere contactbesprekingen, waarvoor de ouders drie keer per jaar worden uitgenodigd. Verder wordt er contact opgenomen als de school:

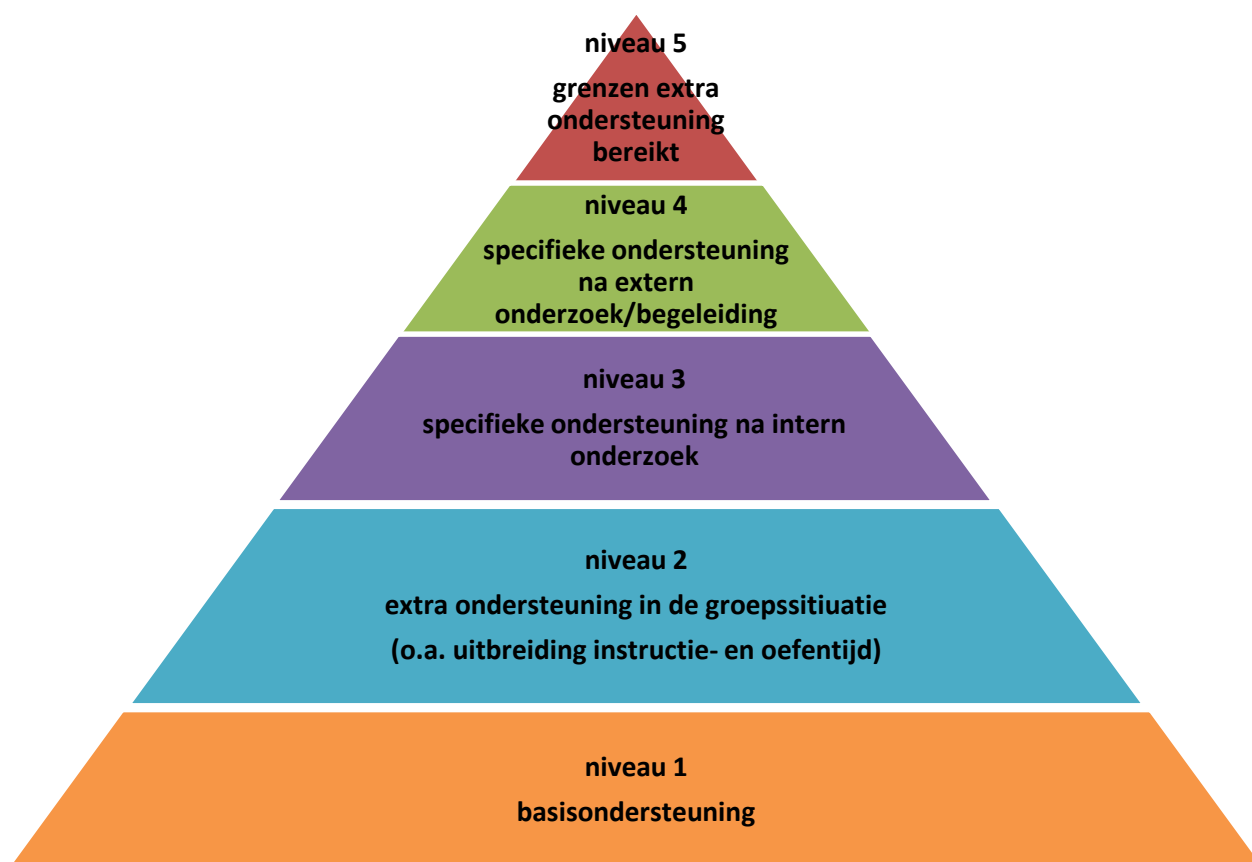
- zorgen heeft en extra ondersteuning nodig acht;
- een externe deskundige wil inschakelen;
- de ouders adviseert om hun kind aan te melden bij speciaal (basis)onderwijs;
- een arrangement of preventieve ambulante begeleiding (PAB) vanuit het Passend Onderwijs wil aanvragen.

Ouders kunnen te allen tijde zelf een afspraak maken als zij dat wenselijk achten. De school vindt samenwerking met ouders belangrijk. Zij ziet de samenwerking tussen de leerkracht als onderwijsprofessional én de ouder als ervaringsdeskundige, als een belangrijke factor ter bevordering van de ontwikkeling van het kind. Bij extra ondersteuning is de ib'er coördinator en aanspreekpunt.

2. Interne ondersteuningsstructuur

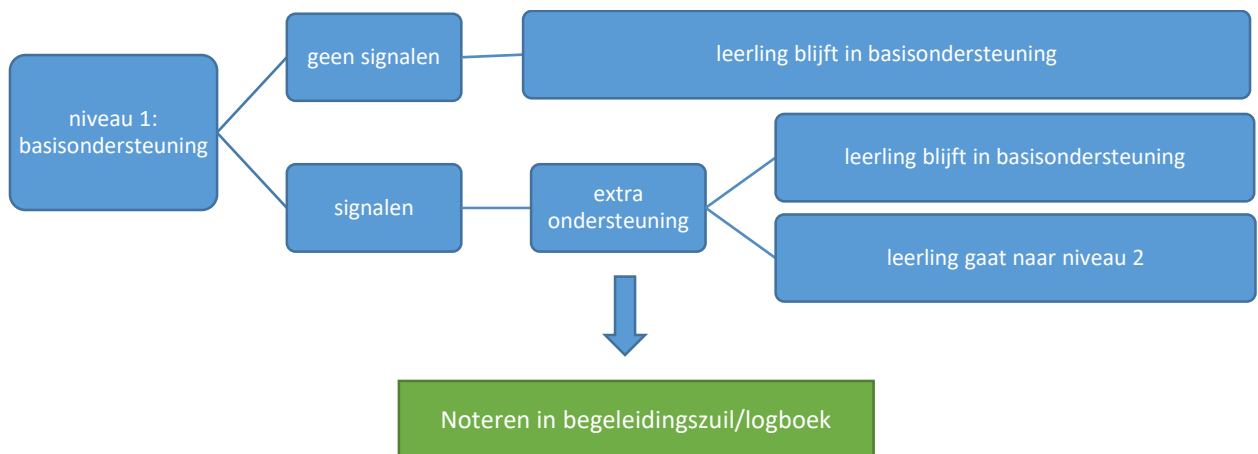
Elke leerling is uniek en volgt zijn eigen ontwikkeling. Ons doel is zo goed mogelijk af te stemmen op de onderwijsbehoeften van alle leerlingen. De ondersteuningsstructuur geeft duidelijkheid over de organisatie van de (extra) ondersteuning, zodat zorgvuldig en effectief wordt omgegaan met de onderwijstijd. Er wordt gewerkt op vier begeleidingsniveaus met als uitgangspunt het handelingsgericht werken. In dit hoofdstuk worden de structuur en de werkwijze van de (extra) ondersteuning beschreven. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de mogelijkheden en grenzen van de extra ondersteuning binnen onze scholen vanuit het kader van het samenwerkingsverband Passend Onderwijs 2203 (PO 22013).

2.1. Ondersteuningsniveaus

2.1.1. Niveau 1: basisondersteuning

De grootste groep leerlingen volgt onderwijs met basisondersteuning. De leerlingen krijgen die ondersteuning die ze nodig hebben om de basisstof goed te volgen en te verwerken. De inhoud, didactiek, toetsing en begeleiding van de vakken technisch lezen, begrijpend lezen, taal/spelling en rekenen staan beschreven in 'onderwijsvakgebiedkaarten'.

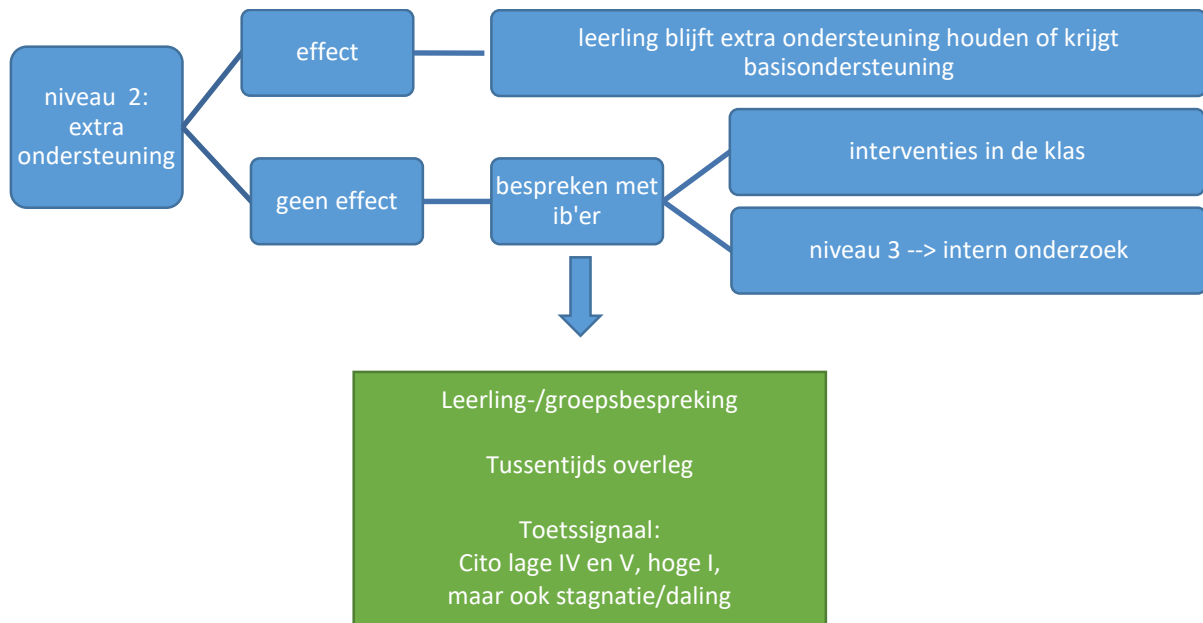
2.1.2. Niveau 2: extra ondersteuning in de groepssituatie

Leerlingondersteuning vindt plaats in de groep, in de interactie tussen leerkracht en leerling. Het is de leerkracht die in de dagelijkse omgang met de leerlingen het klimaat schept waarin zoveel mogelijk leerlingen zich welbevinden en daardoor optimaal kunnen profiteren van het gegeven onderwijs. De leerkracht zal de begeleiding, instructie en de leerstof afstemmen op de behoefte en mogelijkheden van de leerling. Bij het signaleren van problemen speelt de leerkracht een belangrijke rol. Na analyse wordt de speciale leerhulp zoveel mogelijk door de eigen leerkracht in de eigen klas van de leerling uitgevoerd. De leerkracht kan op dit ondersteuningsniveau zelf voorzien in de behoeften van de leerlingen. Is het resultaat van de extra hulp onvoldoende, dan bespreekt de leerkracht dit met de ib'er.

Enkele mogelijke interventies voor (tijdelijk) extra ondersteuning:

- pre-teaching (voorafgaand aan de les instructie, aanvullende en/of ondersteunde uitleg);
- verlengde instructie (andere, extra uitleg na de instructie) individueel of in kleine groep;
- gefaseerd aanbod van de lesstof (bijv. opdrachten 'in stukjes geknipt');
- aanpassing van de hoeveelheid lesstof (bijv. minimumprogramma rekenen met extra verrijkings-/verdiepingsopdrachten);
- visuele ondersteuning met stappenplannen en picto's;
- extra herhaling met andere oefenvormen;
- gebruik van hulpmiddelen, zoals de time-timer, tafelkaart, rekenmachine enz.

De inhoud, didactiek, toetsing en begeleiding van de vakken technisch lezen, begrijpend lezen, taal/spelling en rekenen staan beschreven in 'onderwijsvakgebiedkaarten'.

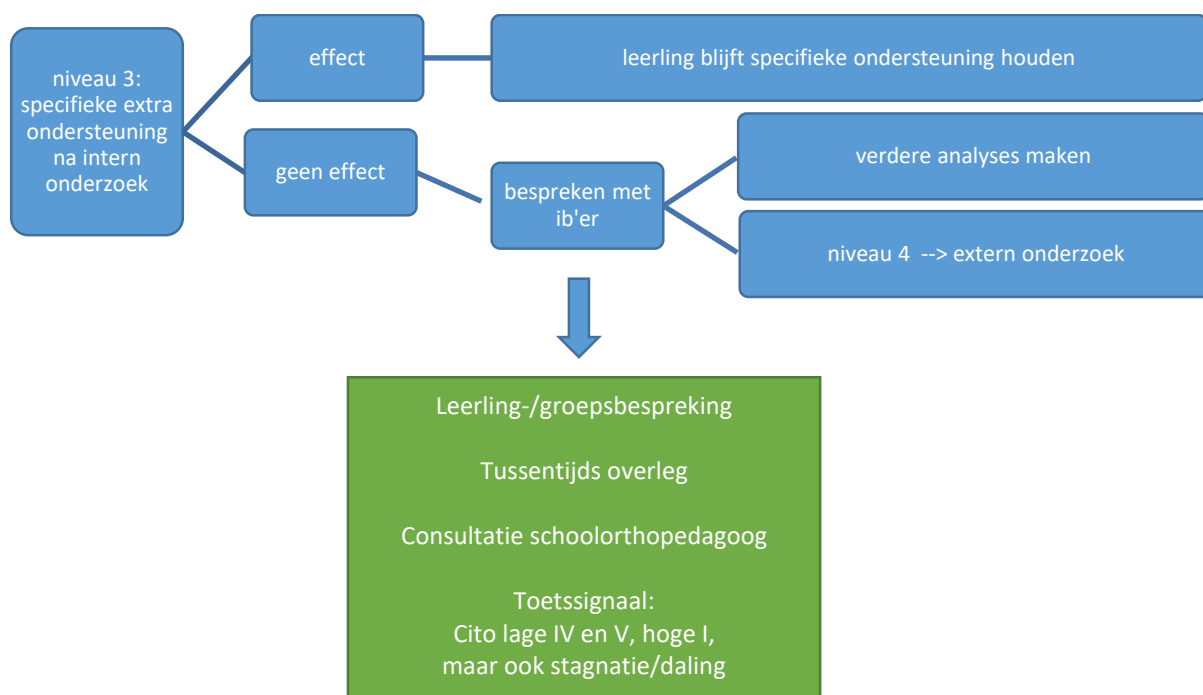

2.1.3. Niveau 3: specifieke extra ondersteuning na intern onderzoek

Wanneer de interventies door de leerkracht in de klas geen of weinig effect hebben, analyseren de leerkracht en de ib'er, eventueel ondersteund door de orthopedagoog, de problematiek en wordt een plan opgesteld. De leerkracht bespreekt de aanpak en het resultaat met de ouders en neemt de informatie van de ouders mee in de analyse en de aanpak. Wanneer dit wenselijk is, is de ib'er en/of de directeur aanwezig bij dit gesprek.

Interventies voor extra ondersteuning die onder niveau 3 vallen zijn bijvoorbeeld:

- afstemming van het aanbod van leerlingen die meer/minder aankunnen dan het reguliere aanbod;
- intensivering van de oefentijd (bovenop het basisaanbod) bijvoorbeeld bij leerlingen met lees-/spellingsproblemen (bijvoorbeeld *BOUW!* in de groepen 3 en 4);
- aanpak gericht op sociale veiligheid en voorkomen van gedragsproblemen.

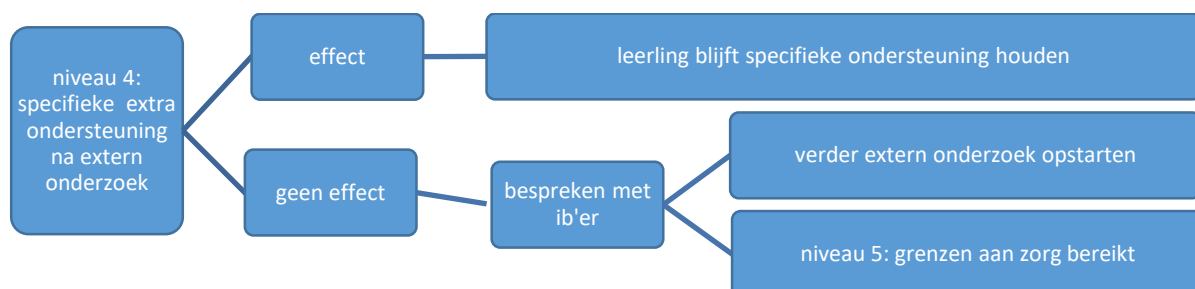

2.1.4. Niveau 4: specifieke extra ondersteuning na extern onderzoek/begeleiding

Wanneer de maatregelen voor extra ondersteuning en het onderzoek binnen de school niet voldoende zijn, kan contact gezocht worden met externe deskundigen. Als dit op advies van de school gebeurt, zal dit altijd gebeuren in samenspraak met ouders. Ouders kunnen ook zelf initiatief nemen tot een onderzoek. School wordt hier graag van op de hoogte gesteld in het belang van de ontwikkeling van de leerling.

Specifieke ondersteuning en maatregelen die onder niveau 4 vallen zijn bijvoorbeeld:

- afgestemd aanbod of training voor leerlingen met dyslexie, taalontwikkelingsstoornis (TOS) of dyscalculie;
- afgestemd aanbod (eigen leerlijn) voor leerlingen met meer of minder dan gemiddelde intelligentie (intelligentieonderzoek);
- aanpak gericht op sociale veiligheid en voorkomen van gedragsproblemen;
- aanvraag van een arrangement bij het samenwerkingsverband PO 2203;
- opstellen van een ontwikkelingsperspectiefplan.

2.1.5. Niveau 5: grenzen extra ondersteuning bereikt

Wij streven ernaar om alle leerlingen op een verantwoorde wijze onderwijs te bieden en te ondersteunen. Er kunnen zich echter situaties voordoen, waarin de grenzen aan de mogelijkheden van extra ondersteuning worden bereikt of de mogelijkheden ontoereikend zijn. Bij de besluitvorming tot extra begeleiding en plaatsing van SEN-leerlingen (met of zonder handicap) op onze scholen worden de volgende criteria overwogen. Bij een negatieve beslissing wordt verwezen naar het speciaal (basis)onderwijs of een andere basisschool. (§ 2.3.3.)

- **Verstoring van de rust en de veiligheid**

Dit geldt zowel voor de betreffende leerling als voor andere leerlingen en de leerkracht in de groep. Bijvoorbeeld bij ernstige, externaliserende gedragsproblematiek.

- **Verstoring van het leerproces**

Dit kan zowel de SEN-leerling als de andere leerlingen in de groep betreffen. In het eerste geval kan de leerkracht de SEN-leerling onvoldoende begeleiden, bijvoorbeeld als een leerling een handicap heeft die een zodanige verzorging of behandeling vraagt, dat daardoor zowel de zorg als kwalitatief goed onderwijs aan deze leerling onvoldoende tot zijn recht kunnen komen. In het tweede geval vraagt de extra begeleiding van de SEN-leerling zo veel tijd en aandacht van de leerkracht dat dit ten koste gaat van kwalitatief goed onderwijs aan de overige leerlingen in de groep.

- **Gebrek aan opnamecapaciteit**

De school is niet in staat om een (gehandicapte) SEN-leerling op te nemen vanwege het aantal SEN-leerlingen dat in de groep voorkomt. Per aanmelding zal moeten worden afgewogen of er voldoende ruimte aanwezig is om deze leerling goed te begeleiden. Vanuit het samenwerkingsverband voor Passend Onderwijs PO2203 is een School Ondersteuningsprofiel (SOP) ingevuld, waarin het aantal leerlingen met extra begeleiding en de draagkracht van de school inzichtelijk zijn gemaakt. (§ 3.3.)

Elke leerling is uniek. Per leerling zal op dit zorgniveau in het team worden besproken in hoeverre kan worden afgestemd op de onderwijsbehoeften van de SEN-leerling, waarbij de zwaarte en de aard van de problematiek in relatie tot de totale zorg in de groep en de school én de mogelijkheden van de leerkrachten en de ib'er worden bekeken.

2.2. Opbrengst- en handelingsgericht werken

De leerlingen worden gevolgd volgens de principes van het opbrengst- en handelingsgericht werken. Allereerst wordt beschreven wat opbrengstgericht en handelingsgericht werken inhouden. Vervolgens wordt volgens de vier fasen van de HGW-cyclus beschreven hoe dit is vertaald naar onze onderwijspraktijk.

2.2.1. Opbrengstgericht werken

Onder opbrengstgericht werken (OGW) verstaan we het systematisch en het doelgericht werken aan het maximaliseren van de prestaties. Hoewel de resultaten op cognitief vlak makkelijker meetbaar zijn, verstaan we onder 'opbrengsten' ook de ontwikkeling van leerlingen op sociaal, emotioneel en expressief vlak. Voor de vakken technisch en begrijpend lezen, rekenen, taal en spelling worden op school-, groepsniveau (voor groepen groter dan 10 leerlingen) en leerlingniveau ambitieuze en realistische Cito-doelen gesteld. Deze worden vergeleken met het landelijk gemiddelde en besproken in het locatieteam. De conclusies en doelen op schoolniveau worden beschreven in het schooljaarplan en schooljaarplanverslag. De directeur en de ib'er monitoren deze cyclus van planmatig werken.

2.2.2. Handelingsgericht werken

Vanuit het handelingsgericht werken (HGW) proberen we de kwaliteit van ons onderwijs en de leerlingbegeleiding te verbeteren. HGW is een concretisering van adaptief onderwijs en kent zeven samenhangende uitgangspunten die een kader voor reflectie en kwaliteitsverbetering vormen (Van Beukering, De Lange & Pameijer, 2014; Kerpel, 2014; Pameijer & Van Beukering, 2008). Deze punten zijn gebaseerd op onderzoek naar effectief adaptief onderwijs en ervaringen uit de onderwijspraktijk. HGW is planmatig werken volgens alle uitgangspunten. In deze paragraaf wordt HGW in zijn algemeenheid beschreven.

- **Onderwijsbehoeften staan centraal**
Wat heeft een leerling nodig om een bepaald doel te behalen? Welke aanpak heeft een positief effect? In de HGW-cyclus is dit uitgewerkt voor de hele groep, enkele subgroepjes en één of meer individuele leerlingen. We onderzoeken dus in eerste instantie wat wenselijk is. Daarna bepalen we wat hiervoor nodig is en in hoeverre dit haalbaar is.
- **Afstemming en wisselwerking**
Een leerling ontwikkelt zich in interactie met zijn ouders, de leerkracht en andere leerlingen. Leerling en omgeving beïnvloeden elkaar voortdurend. We richten ons daarom op deze leerling in deze groep, bij deze leerkracht, op deze school en van deze ouders. Wat gaat hierin goed en wat is problematisch? Wat is door ons als school te beïnvloeden? De wisselwerking tussen leerkracht, leerling, groep en ouders wordt geanalyseerd: welke aspecten zijn gunstig en hoe bouwen we deze verder uit? Wat werkt contraproductief en hoe buigen we dit om? Observeren in de groep is belangrijk bij HGW.
- **De leerkracht doet ertoe**
Uit onderzoek is bekend (Marzano, 2007) dat de leerkracht ertoe doet; hij is de spil in passend onderwijs. Binnen de school is de leerkracht de belangrijkste factor die invloed heeft op leerlingen. Net als leerlingen hebben leerkrachten verschillende talenten en kwaliteiten. Leerkrachten kunnen hun behoeften op een vergelijkbare manier kenbaar maken: 'Wat heb ik nodig om deze leerling of deze groep de aanpak te bieden die het nodig heeft?' Deze ondersteuningsbehoeften betreffen zaken als pedagogische aanpak, instructie, feedback en klassenmanagement.
- **Positieve aspecten zijn van groot belang**
De aandacht voor positieve aspecten beschermt ons tegen een te negatief beeld. Positieve aspecten van leerling, leerkracht, groep, school en ouders zijn belangrijk bij HGW. Naast

problematische aspecten zijn deze nodig om de situatie te begrijpen, doelen te formuleren en om een goed plan van aanpak te maken. Denk hierbij aan talenten, kwaliteiten, interesses en succesvolle aanpakken, maar ook aan situaties waarin het probleemgedrag zich niet voordoet. Positieve aspecten bieden perspectief: dat wat goed gaat, wordt verder uitgewerkt.

- **Constructieve samenwerking met ouders en leerlingen**

Constructieve communicatie tussen school en ouders is effectief bij het verbeteren van de werkhouding, het sociaal en emotioneel functioneren en de schoolprestaties van leerlingen. De school is daarom verantwoordelijk om ouderbetrokkenheid te stimuleren. Zij geeft haar verwachtingen helder aan: wat verwachten wij van u als ouder?

Ouders en school hebben een gemeenschappelijk belang: het kind. In deze samenwerking heeft eenieder een wezenlijke bijdrage. De leerkracht is de onderwijsprofessional en kent het kind als leerling het beste. Hij is verantwoordelijk voor het onderwijs en bepaalt welke aanpak wenselijk en haalbaar is en welke ondersteuning eventueel nodig is. Ouders zijn ervaringsdeskundigen. Ze kennen hun kind het best en het langst, zij zien het in uiteenlopende situaties in het gezin en daarbuiten. Ze zijn verantwoordelijk voor de opvoeding van hun kind. Leerlingen zijn mederegisseur van hun eigen leerproces. Ze kunnen doorgaans goed aangeven wat ze willen leren, hoe ze zich willen gedragen en hoe ze denken dat dit hen gaat lukken. De leerkracht biedt het kader en de leerling is betrokken bij de invulling en kiest binnen de grenzen die de leerkracht aanbiedt. Gesprekken met leerlingen zijn dan ook een belangrijk aandachtspunt bij HGW.

- **Doelgericht werken**

Waar willen we naartoe en wat hebben we daarvoor nodig? Ambitieuze, uitdagende doelen en effectieve feedback zijn belangrijke kenmerken van effectief adaptief onderwijs. Ook voor leerlingen die extra begeleiding nodig hebben. Er wordt gewerkt met concrete korte en lange termijndoelen met betrekking tot leren, werkhouding en sociaal en emotioneel functioneren. De doelen worden geëvalueerd in een cyclus van planmatig handelen.

- **Systematische en transparante werkwijze**

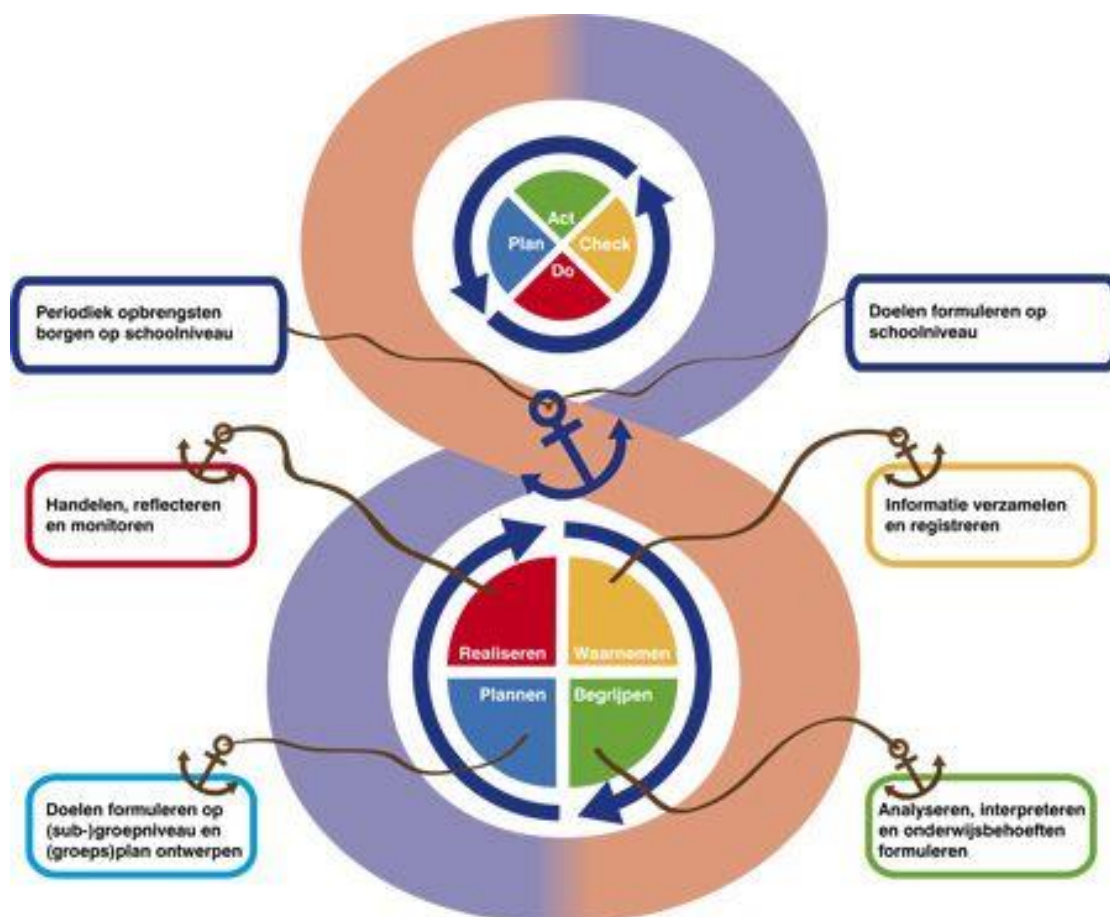
Op school zeggen we wat we doen en doen we wat we zeggen. De werkwijze van HGW is systematisch en verloopt in stappen. De school is 'transparant', dat wil zeggen 'open over het werk dat ze doet, heeft gedaan en dat ze van plan is te doen'. Een handelingsgerichte leerkracht werkt planmatig.

HGW-cyclus

Deze cyclus is een hulpmiddel om de (extra) begeleiding concreet te maken. Deze cyclus kent vier fasen:

- **Waarnemen:** informatie verzamelen en registreren
leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften signaleren
- **Begrijpen:** analyseren, interpreteren en onderwijsbehoeften formuleren
- **Plannen:** doelen formuleren op (sub)groep- en leerlingniveau en plannen ontwerpen
- **Realiseren:** handelen, reflecteren en monitoren

Onderstaande figuur (www.kpcgroep.nl) visualiseert de relatie tussen opbrengst- en handelingsgericht werken. In de volgende subparagrafen wordt het volgen van de leerlingen besproken aan de hand van de vier fases van het handelingsgericht werken, zoals dat op onze scholen gebeurt.

Op onze scholen worden de fasen van deze cyclus gevolgd, maar niet met groepsplannen zoals deze geformuleerd zijn bij het handelingsgericht werken. In de laatste subparagrafen van § 2.2. wordt uiteengezet hoe planmatig werken wordt vormgegeven (registratie en verantwoording).

2.2.3. Waarnemen - observeren, toetsen en signaleren

De leerlingen worden van groep 1 tot en met groep 8 gevolgd op verschillende wijzen. Dit levert informatie op over hun ontwikkeling, waardoor zo goed mogelijk kan worden afgestemd op hun onderwijsbehoeften en leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften tijdig worden gesignaleerd.

Observaties en evaluatie van dagelijks werk

De leerkracht is voortdurend in interactie met de leerlingen. Hierbij neemt hij veel waar en verzamelt hij informatie over de hetgeen leerlingen nodig hebben op cognitief, didactisch en pedagogisch vlak. Observaties en evaluaties van gemaakt werk worden kort geregistreerd in de groepsmap en indien van toepassing in het logboek. In het onderwijsteam zijn afspraken gemaakt over de richtlijnen waaraan de groepsmap moet voldoen en voor welke leerlingen een logboek wordt bijgehouden. De doelen en de resultaten van het dagelijks werk op de iPad zijn zichtbaar in het digitale programma Gynzy.

Methodegebonden toetsen

Groepen 1 en 2

In deze groepen verzamelen de leerkrachten gegevens met behulp van de methoden *Kleuterplein* (Ten Darperschoele) en *Schatkist* (De Singelier) en de doelen van de SLO. De methoden worden ingezet als bronnenboek. Deze gegevens en klassenobservaties worden genoteerd in de groepsmap, het digitale registratiesysteem (Leerlijnen ParnasSys 4 t/m 7 jaar) en het beredeneerd aanbod.

Groepen 3 t/m 8

De leerlingen werken dagelijks met methoden voor technisch en begrijpend lezen, taal, spelling, rekenen en de zaakvakken. Per blok of hoofdstuk worden beheersingsdoelen gesteld en deze worden aan het einde van het blok of het hoofdstuk getoetst. Een beheersingstoets controleert of de leerling de geoefende lesstof en bijbehorende doelen beheerst. Toetsresultaten worden opgeslagen in ParnasSys, een online registratiesysteem, of in de het digitale programma van de methode in Basispoort.

Summatief en formatief toetsen

Het toetsen om de leerprestaties te beoordelen na een blok of een hoofdstuk noemen we summatief toetsen. Methodetoetsen worden ook voorafgaand aan een nieuw blok of hoofdstuk afgenomen om samen met de leerling vast te stellen aan welke doelen gewerkt gaat worden de volgende periode. Dit laatste valt onder de noemer 'formatief toetsen'. Bij deze manier van toetsen ligt de nadruk meer op het proces, dan op het resultaat. Formatief toetsen heeft als doel te bepalen hoe het leerproces van de leerling het beste vorm kan krijgen. Kenmerkend is dat het frequent plaatsvindt en op verschillende manieren kan worden uitgevoerd. Niet alleen door middel van genormeerde toetsen, maar ook aan de hand van observaties en interacties tussen leerlingen en leraar. Kortom: summatief toetsen gebeurt *na* het leren, om de opbrengst van het onderwijs vast te stellen, formatief toetsen *tijdens* het leren, om het leerproces te verbeteren (Van der Vegt & Ronteltap, 2016).

Niet-methodegebonden toetsen

Om de vaardigheidsgroei op individueel niveau op de verschillende vakgebieden te volgen, worden de toetsen van het Cito gebruikt. Deze toetsen geven ook aan hoe de cognitieve ontwikkeling van een leerling of een groep zich verhoudt tot die van leeftijdsgenoten. De niet-methodegebonden toetsen worden per jaar op vaste tijden afgenomen (Toetskalender bijlage 1).

Groepen 1 en 2

In groep 1/2 worden de volgende signaleringstoetsen afgenomen:

- Screening beginnende geletterdheid (CPS-map)
- Cito Rekenen voor kleuters (groep 2)
- Cito Taal voor kleuters (groep 2)

Groepen 3 t/m 8

Vanaf groep 3 worden de volgende signaleringstoetsen gebruikt:

- Cito DMT (technisch lezen)
- Cito AVI (technisch lezen) voor leerlingen die IV of V scoren op DMT
- Cito Spelling
- Cito Rekenen-Wiskunde
- Cito Begrijpend lezen
- Eindtoets Route 8 sinds schooljaar 2015-2016

Indien meer gegevens nodig zijn, worden aanvullende diagnosetoetsen ingezet, zoals het PI-dictee en de rekentoets van Teije de Vos. De Cito-resultaten worden ingevoerd in ParnasSys. De resultaten kunnen per toets worden weergegeven in een leerling-, groeps- of schooloverzicht of grafiek, zodat de ontwikkeling van de individuele leerling en de groep per vakgebied gevolgd kan worden.

Adaptief toetsen

Bij herhaaldelijk lage of hoge scores (niveau V of I⁺) kan besloten worden tot adaptief toetsen. Dit betekent dat de leerling een Cito-toets maakt van een half jaar tot een jaar lager of hoger dan de

eigen didactische leeftijd (DL). De didactische leeftijd is het aantal maanden dat een leerling onderwijs heeft genoten. Tellende vanaf groep 3 steeds 10 DL per leerjaar. Bij het adaptief toetsen worden de richtlijnen van Cito gevolgd. Adaptief toetsen geeft een beter beeld van het ontwikkelingsniveau van een leerling op een bepaald vakgebied en is bovendien motiverender voor de leerling om te maken. De toets moet aansluiten op het aanbod. Dus als een leerling op een ander niveau werkt dan de groep, maakt hij een toets passend bij het lesstofaanbod.

Observatielijsten

KanVAS

KanVAS is het leerlingvolgsysteem dat deel uitmaakt van de *Kanjertraining*, een methode voor sociale en emotionele ontwikkeling die wordt ingezet in alle jaargroepen. De docentenvragenlijst wordt in alle groepen tweemaal per jaar afgenomen (november en april). Vanaf groep 5 vullen de leerlingen in dezelfde maanden een vragenlijst in met betrekking tot hun welbevinden.

Vanuit de wettelijke verplichting om de sociale veiligheidsbeleving van leerlingen te volgen en hier actie op te ondernemen als dit nodig is, worden in november de lijsten Sociale Veiligheid van KanVAS ingevuld door de leerlingen van de groepen 5 tot en met 8. Deze gegevens worden in juni uitgewisseld met de inspectie. In maart wordt een meting gedaan met de tevredenheidspeiling. Deze wordt afgenomen met een vragenlijst in ParnasSys.

SiDi 3

Bij de intake van nieuwe leerlingen wordt het signaleringsformulier van SiDi 3 ingevuld door de ouders. Leerlingen maken in de eerste twee weken dat zij op school zijn een menstekening. Jaarlijks wordt in september in elke groep de groepsvragenlijst door de leerkrachten ingevuld om hoog- en meerbegaafde leerlingen te signaleren. Het SiDi-protocol wordt verder voor individuele leerlingen ingezet.

2.2.4. Begrijpen - analyseren, interpreteren en onderwijsbehoeften formuleren

Alle verzamelde gegevens worden benut, geanalyseerd en geïnterpreteerd, om vast te stellen wat een leerling nodig heeft om goed tot leren te komen en om naar verklarende oorzaken te zoeken wanneer zich stagnatie in de ontwikkeling voordoet. De leerkracht is hiervoor verantwoordelijk en wordt hierbij ondersteund door de ib'er.

Alle data worden zo effectief mogelijk op afgesproken wijze opgeslagen, zodat ze doelgericht door teamleden kunnen worden ingezet en ingezien. De gegevens worden op constructieve wijze besproken om tot een zo goed mogelijke afstemming op de onderwijsbehoeften van de leerling te komen.

Registratie

Onderwijsbehoeften, stimulerende en belemmerende factoren → Notitie in ParnasSys

Uit alle informatie die de leerkrachten hebben verzameld worden de onderwijsbehoeften voor leerlingen met een lage IV, V of hoge I geformuleerd. Wat heeft deze leerling nodig wat betreft instructie, leertijd, leerstof, feedback, structurering van de taak, sociale omgeving, leer-/hulpmiddelen, enz. om zich goed te ontwikkelen? Welke factoren in de thuissituatie, in de schoolomgeving en in de leerling zelf helpen hierbij en welke staan het leerproces in de weg? Zowel de onderwijsbehoeften, als de stimulerende en belemmerende factoren worden vermeld op de leerlingkaart in ParnasSys. In deze notitie staat ook of er een diagnose of een vermoeden van een bepaalde stoornis is. De notitie onderwijsbehoeften wordt in ieder geval na elke Cito-toetsperiode en bij het opstellen en evalueren van de plannen bekeken en indien nodig aangepast of aangevuld.

Observaties, dagelijks werk → Groepsmap, logboek

Methodegebonden toetsen → ParnasSys, Basispoort

De notities in de groepsmap (begeleidingszuil), de logboeken en de resultaten van de methodelessen en methodetoetsen zijn de input voor kort cyclisch, planmatig werken. Leerkrachten plannen per week of meerdere weken samen met de leerling waar aan gewerkt wordt, op een wijze passend bij de onderwijsbehoeften van de leerling. De digitale systemen van de methoden van rekenen, taal, spelling en lezen geven direct inzicht in de mate waarin de lesstof wordt beheerst.

Niet-methodegebonden toetsen → ParnasSys, Cito-LOVS

Het Cito-LOVS wordt ingezet als analysemiddel voor spelling en rekenen en als registratie van de AVI-toetsen. De AVI-toetsen kunnen in het Cito-LOVS nauwkeuriger worden geregistreerd. De AVI-toetsen worden dus zowel in ParnasSys als in het Cito-LOVS ingevoerd.

Observatielijsten → KanVAS en SiDi 3

De observatie- en leerlingvragenlijsten van KanVAS en SiDi 3 worden in het digitale leerlingvolgsysteem van KanVAS en in de formulieren van SiDi 3 ingevuld. De laatste worden opgeslagen in One Drive.

Besprekingen

Presentatie en bespreking Cito-resultaten in locatieteam → 2 keer per jaar (maart en juni)

Na iedere toetsperiode van Cito worden de resultaten door de leerkracht ingevoerd in ParnasSys, geëvalueerd en geanalyseerd en vervolgens gepresenteerd aan het locatieteam. Hulpmiddelen bij de analyse zijn een Kijkwijzer en een Stappenplan (bijlage 3 en 4). De analyse en vervolgacties op groepsniveau worden kort en bondig genoteerd in een Cito-analyseformulier (bijlage 5a en b) en opgeslagen in One Drive. Gezien de geringe grootte van de groepen op de Ten Darperschoele, worden alle leerlingen en groepen besproken in het locatieteam. De analyse op leerlingniveau wordt geregistreerd in hetzelfde Cito-analyseformulier. Hoewel de groepen klein zijn, worden ook interventies voor de (combinatie)groep gesteld of de school gesteld als daar signalen voor zijn. In deze teambespreking kan de leerkracht eveneens vragen voorleggen aan het team of leerlingen inbrengen om te bespreken. De directeur en/of ib'er leiden deze bijeenkomst. Op deze wijze zijn alle leerkrachten betrokken bij hetgeen zich afspeelt in alle groepen van de school, wordt er beter geanalyseerd en komen SEN-leerlingen duidelijker in beeld.

Bespreking KanVAS en SiDi 3 → na invullen in team en met leerkracht

De uitslagen van KanVAS worden na invullen in het team besproken met de leerkrachten die op de door de ib'er geplande datum werken. SiDi 3 wordt besproken tijdens de groepsbespreking of een leerlingbespreking met de betreffende leerkracht. Indien nodig in het team.

Leerlingbespreking → na locatieteambespreking of groepsbespreking en indien nodig

N.a.v. de teambespreking of groepsbespreking plannen de leerkracht en de ib'er voor leerlingen die extra of specifieke begeleiding nodig hebben een leerlingbespreking, waar dieper wordt geanalyseerd en een plan van aanpak wordt opgesteld. Een leerlingbespreking kan ook tussentijds worden gepland op verzoek van de leerkracht en de ib'er. Van deze bespreking wordt een kort verslag gemaakt in ParnasSys ('Notitie Leerlingbespreking').

Groepsbespreking → 2 keer per jaar (november en april)

In november en april wordt de voortgang van de groep besproken met de ib'er. Naar aanleiding van deze groepsbesprekingen worden vervolgafspraken gemaakt gericht op specifieke ondersteuning van leerlingen en/of leerkracht door de ib'er.

Kindgesprekken → 3 keer per jaar

Drie keer per jaar zijn er kindgesprekken gepland. Elk van deze kindgesprekken heeft een thema dat door alle leerkrachten wordt besproken met de leerling. Van deze gesprekken wordt een kort verslag gemaakt in ParnasSys ('Notitie Kindgesprekken'). Tussendoor zijn waar nodig (korte) leer-/coachgesprekjes met de leerlingen.

Leerling-Ouder-Leerkracht-gesprekken (LOL-gesprekken)

Drie keer per jaar worden gesprekken gepland met ouders, waarbij de leerlingen van de Singelier vanaf groep 4 en op Ten Darperschoele vanaf groep 1 aanwezig mogen zijn. Tijdens deze gesprekken kunnen de leerlingen hun digitale portfolio in 'Mijn Bewijsstukken' laten zien.

2.2.5. Plannen - doelen stellen en plannen ontwerpen

Uit alle verzamelde gegevens worden doelen gesteld en plannen opgesteld. Deze zijn een richtlijn om op koers te blijven, om de doorgaande ontwikkeling op school-, groeps- en leerlingniveau te garanderen. De cycli van planmatig werken variëren van een week tot een half jaar en kunnen de groep, een subgroep of een individuele leerling betreffen. Er worden zowel kwantitatieve (meetbare) als kwalitatieve (inhoud, proces) doelen gesteld.

Doelen stellen

Didactische en pedagogische doelen

Didactische doelen

Didactische doelen zijn doelen die betrekking hebben op de wijze waarop kennis, vaardigheden en attitudes worden aangeleerd (het lesgeven). De vormgeving van de didactiek voor de verschillende vakgebieden is te vinden op de onderwijsvakgebiedkaarten voor rekenen, spelling en technisch lezen en begrijpend lezen. Deze aanpak is bedoeld voor leerlingen op ondersteuningsniveau 1 en 2.

- **Methodedoelen**

De leerkrachten stellen aan de hand van de methode of de leerlijn samen met de leerlingen doelen per blok of hoofdstuk en plannen deze in de groepsmap (cycli van enkele weken).

- **Cito-doelen**

Twee keer per jaar stellen de leerkrachten Cito-doelen voor de vakgebieden technisch lezen, begrijpend lezen, rekenen en spelling. Wanneer de groep bestaat uit minder dan 10 leerlingen, dan worden alleen leerlingdoelen geformuleerd. Op De Singelier worden doelen per groep geformuleerd en op de Ten Darperschoele per leerling. Deze doelen worden verzameld in een schooldocument in One Drive (Analyse opbrengsten). Na de Cito-toetsen worden de resultaten geanalyseerd, gepresenteerd en besproken in het locatieteam. De directeur en ib'ers maken de analyse op schoolniveau en presenteren die aan de ib'ers en directeurs van Stichting Talent. Indien er voor leerlingen plannen worden opgesteld in ParnasSys, dan wordt een individueel Cito-doel gesteld.

Pedagogische doelen

Pedagogische doelen betreffen voor het onderwijs de wijze waarop leerlingen begeleid worden om zich zo goed mogelijk te ontwikkelen van kind tot volwassene in relatie tot anderen in de schoolse setting. De leerkracht stelt samen met de groep waaraan gewerkt wordt voor een bepaalde periode. Groepsdoelen worden gevisualiseerd op de doelenwand of het whitebord.

Schooljaarplan, schooljaarverslag en schoolplan

In het schooljaarplan, dat jaarlijks met het team wordt vastgesteld, worden doelen gesteld aangaande aspecten van de didactiek, pedagogiek of specifieke vakgebieden. De doelen en het proces worden aan het einde van het schooljaar in het team geëvalueerd. De directeur maakt een schooljaarverslag. Het schoolplan betreft doelen voor vier jaar.

Groepsmap, logboek, dagprogramma, doelenwand, dag-/weektaak

Groepsmap en logboek

Hierin zijn het weekrooster, de inhoud van de lessen, planning van de SEN-leerlingen (in ieder geval leerlingen met een lage IV en V) en een begeleidingszuil te vinden. In de begeleidingszuil worden de voortgang van leerling die extra begeleiding krijgt en de voortgang van groepsinterventies bijgehouden. In combinatie met de begeleidingszuil wordt een logboek bijgehouden. In ieder geval voor de leerlingen met een lage IV, V of I⁺ voor de Cito-toets en de leerlingen waarvoor een plan is opgesteld.

In de groepsmap wordt ook zichtbaar gemaakt wat de interventies/doelen per periode van 6 à 8 weken (kort cyclisch) zijn.

Dagprogramma

Op De Singelier staan in elke klas het dagprogramma en de doelen van de dag op het white bord en/of de dag-/weektaak van de leerling. Op de Ten Darperschoele geldt dit ook voor de groepen 1 t/m 3.

Doelenwand

In groep 1/2 en 2/3 op De Singelier wordt gewerkt met een doelenwand. Op de doelenwand zijn de didactische en/of pedagogische doelen gevisualiseerd.

Dag-/weektaak

In de groepen 2 tot en met 8 wordt gewerkt met dag- en weektaken. Op deze taken staan de doelen vermeld. Deze worden zo veel mogelijk samen met de leerling gesteld en geëvalueerd.

Individuele doelen

Wanneer de groepen kleiner zijn dan 10 leerlingen (Ten Darperschoele) en wanneer de extra begeleiding plaatsvindt op niveau 3 en 4 (§ 2.1.) worden individuele plannen en doelen gesteld.

Plannen

De planmatigheid, zoals beschreven voor de doelen, is gekoppeld aan de plannen die worden opgesteld.

▪ **Ondersteuningsniveau 1 en 2**

Beschrijving in de groepsmap, het logboek, de begeleidingszuil en de onderwijsvakgebiedkaarten.

▪ **Ondersteuningsniveau 3 en 4**

Plannen in ParnasSys

Voor leerlingen met een lage IV, V en een hoge I op de Cito-toets worden in ParnasSys per half jaar plannen opgesteld. Hiervoor is een format ('Notitie') aanwezig in ParnasSys dat de leerkracht invult en aanpast voor de individuele leerling.

Leerlingen met vergelijkbare problematiek, aanpak en/of doelen kunnen worden geclusterd in hetzelfde plan. Er zijn plannen voor rekenen, spelling, technisch lezen en begrijpend lezen. Voor leerlingen die voor meerdere vakken hoge scores behalen is één format ('Notitie Plan Plus'), waarin de totale aanpak beschreven kan worden. Ook voor leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben voor meerdere vakken of op andere vlakken dan de didactiek en het aanbod kan een plan worden opgesteld.

Bijvoorbeeld bij specifieke begeleiding bij werkhouding, gedrag of welbevinden ('Notitie Plan Algemeen').

Bijlage 2: Planning planmatig werken 2019-2020.

Ontwikkelperspectiefplan

Voor leerlingen die ondersteuning nodig hebben op ondersteuningsniveau 4 kan een ontwikkelperspectiefplan (OPP) opgesteld worden. Leerkrachten stellen samen met de ib'er een OPP op als:

- afgeweken wordt van het reguliere lesaanbod (eigen leerlijn) én de leerling het E6-niveau waarschijnlijk niet zal halen en/of
- een arrangement wordt aangevraagd bij het samenwerkingsverband voor passend onderwijs PO 2203 en/of
- het eindniveau 1F voor taal/lezen en rekenen niet wordt gehaald (wettelijke verplichting).

Met een OPP wordt een inschatting van de ontwikkelingsmogelijkheden van een leerling voor een bepaalde, langere periode gedaan. Het streven is dat de leerling met minder mogelijkheden minimaal niveau eind groep 6 haalt aan het eind van de basisschool. We stellen OPP's op vanaf groep 6. In de lagere groepen wordt nog geen OPP opgesteld daar het uitstroomperspectief nog niet goed is vast te stellen. In deze groepen wordt gewerkt met de plannen in ParnasSys, een algemeen plan of een plan van aanpak. Bij het opstellen van een OPP wordt de orthopedagoog geconsulteerd. De ib'er bespreekt samen met de leerkracht elk half jaar het plan met de ouders. De leerling wordt betrokken bij het opstellen van de doelen en het OPP wordt samen met de leerling geëvalueerd.

2.2.6. Realiseren - handelen, reflecteren, monitoren

De leerkracht is de hoofdrolspeler in de uitvoering van de (extra) begeleiding van leerlingen. Hij wordt hierbij ondersteund door ib'er met name op de ondersteuningsniveaus 3 en 4 onder andere tijdens groepsbesprekingen, leerlingbesprekingen, klassenbezoeken, observaties en bij oudergesprekken. In de cyclus van het handelingsgericht werken vervult de directeur taak van monitoring op schoolniveau.

2.3. Overgang naar andere groep of school

2.3.1. Overgangprotocol

Op De Singelier zijn de leerlingen ingedeeld volgens het jaarklassensysteem, al dan niet in combinatiegroepen. Op de Ten Darperschoele zijn de leerlingen gegroepeerd in 2 basisgroepen. Er wordt instructie gegeven per jaargroepniveau. Bij voorkeur kiezen wij niet voor doubleren of een groep overslaan. Een leerling blijft zo lang mogelijk in het eigen leerjaar en we proberen zo goed mogelijk aan te sluiten bij de doorgaande ontwikkeling van de leerling. Meer informatie is te vinden in het 'Overgangprotocol' op de website.

2.3.2. Overgang naar het voortgezet onderwijs

Na de basisschool zijn er verschillende vormen van voortgezet onderwijs in de regio. Voor de stappen die worden doorlopen zie 'Protocol Overgang naar VO' op de website.

2.3.3. Verwijzing naar het speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs

Wanneer na intern en/of extern onderzoek blijkt dat een school voor speciaal (basis)onderwijs het meest passend is voor een leerling (§ 2.1.5.) kan een leerling de overstap maken naar een school binnen het samenwerkingsverband PO 2203.

Aanmelding bij SBO of SO

De aanmelding bij het SBO of SO gebeurt altijd schriftelijk. Nadat de leerling schriftelijk is aangemeld, kan de zorgplicht ingaan. Hiervoor moet wel zijn voldaan aan de onderstaande voorwaarden:

- Ouders respecteren en/of onderschrijven de grondslag van de school.
- Voor speciaal basisonderwijs kan worden aangemeld vanaf de leeftijd van 3 jaar.

Bij aanmelding op meerdere scholen moeten ouders doorgeven bij welke school hun kind nog meer is aangemeld. De zorgplicht geldt ook als er voor een leerling (nog) geen toelaatbaarheidsverklaring (TLV) is afgegeven. (§ 3.2.2.) De aanmeldingsschool moet voor deze leerling op zoek naar een andere passende plek. De SBO of SO school stuurt het aanmeldingsformulier naar de reguliere basisschool waar volgens de 'Procedure extra ondersteuning' van PO 2203 wordt bepaald of plaatsing in het SBO of SO noodzakelijk is en een toelaatbaarheidsverklaring kan worden afgegeven.

Criteria SBO of SO vanuit PO 2203

Leerlingen komen in aanmerking voor SBO of SO, wanneer sprake is van dermate ernstige problematiek, dat het niet mogelijk is de noodzakelijke ondersteuning in het regulier onderwijs te bieden.

De mogelijkheden zoals geschetst in het School Ondersteuningsprofiel (SOP) van de school bieden hiervoor de basis. (§ 3.3.) Niet de stoornis of de beperking is hierbij bepalend, maar:

- de ernst van de beperking in de onderwijsparticipatie;
- de handelingsverlegenheid in het regulier onderwijs.

Advies Commissie Arrangeren

De Commissie Arrangeren doet onderzoek naar de beperkingen in de onderwijsparticipatie en naar de mogelijkheden van de leerling en stelt een deskundigenadvies op. Indien een positief plaatsingsadvies wordt gegeven wordt het dossier naar de Commissie Toewijzing gestuurd met het verzoek om een toelaatbaarheidsverklaring af te geven. De Commissie Arrangeren kent de SBO- en SO-scholen en kan daarom adviseren welke school het best de ondersteuning kan bieden die de leerling nodig heeft. Er kan sprake zijn van een beperking tot participatie in het onderwijs wanneer er sprake is van een ernstige leerachterstand of ontwikkelingsachterstand, een laag IQ, een zeer geringe (sociale) redzaamheid, structureel schoolverzuim, ernstige problemen in het gedrag en ernstige motorische problematiek.

2.4. Dossiervorming

Alle leerlinggegevens (persoonsgegevens, toetsen, (gespreks)verslagen, plannen enz.) worden geregistreerd in ParnasSys en Basispoort. Een deel van deze informatie is direct zichtbaar voor ouders in het online ouderportaal van ParnasSys. Twee jaar nadat een leerling de school heeft verlaten, worden deze gegevens automatisch uit het systeem verwijderd. Sinds het schooljaar 2018-2019 zijn er geen papieren dossiers meer. Ouders hebben inzage in alle gegevens van hun kind. Cito-toetsboekjes worden voor eventuele analyse per schooljaar bewaard door de leerkracht die de toets heeft afgenomen tot januari van het volgende schooljaar. Dan worden ze vernietigd.

2.4.1. Privacy

Er wordt gewerkt volgens de richtlijnen van de AVG. Deze zijn te lezen op de website van Stichting Talent (<https://www.talentwesterveld.nl/stichting-talent/beleid/>). Ouders hebben in het schooljaar 2018-2019 een toestemmingsverklaring ondertekend over hoe met de gegevens van hun kind wordt omgegaan. Indien nodig mogen ouders hierop terugkomen. Via Parro zijn de voorkeuren m.b.t. privacy ook aan te passen door de ouders, waardoor deze direct in ParnasSys worden geregistreerd. Een scan van het getekende AVG-formulier wordt, voor nieuwe aanmeldingen vanaf 2018-2019, in ParnasSys geplaatst.

3. Mogelijkheden en grenzen van ondersteuning

In hoofdstuk 2 is beschreven hoe de basis- en extra ondersteuning is georganiseerd en vormgegeven. op onze scholen. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de mogelijkheden en grenzen van de extra ondersteuning binnen onze scholen vanuit het kader van het samenwerkingsverband passend onderwijs 2203 (PO 2203).

3.1. Passend onderwijs PO 2203

Passend onderwijs is sinds 1 augustus 2014 de naam voor de manier waarop ervoor gezorgd wordt dat alle leerlingen binnen het onderwijs de ondersteuning krijgen die ze nodig hebben: 'Ieder kind het onderwijs dat past bij wat hij of zij nodig heeft'. Passend onderwijs moet ervoor zorgen dat leerlingen zo goed mogelijk op hun plek komen te zitten. In verschillende afdelingen werken scholen voor basisonderwijs samen om aan alle leerlingen die beste onderwijsplek te kunnen geven. Daarbij kijken de scholen het liefst naar wat de leerling *kán* in plaats van wat hij *niet* zou kunnen. De samenwerkende scholen in een regio vormen met elkaar een samenwerkingsverband. Obs Ten Darperschoele en obs De Singelier vallen onder het samenwerkingsverband PO 2203, afdeling Meppel (www.po2203.nl).

Passend onderwijs betekent voor ons onderwijsteam dat leerlingen zich op onze scholen kunnen ontwikkelen passend bij hun mogelijkheden en dat er extra ondersteuning intern of extern wordt ingezet binnen de mogelijkheden van onze scholen. Als de grenzen van de extra ondersteuning zijn bereikt (§ 2.1.5.), heeft het schoolbestuur de plicht om een andere, passende plek voor de leerling te vinden (zorgplicht). Dit kan een andere basisschool of een school voor speciaal (basis)onderwijs zijn. De keuze voor een andere school valt ook onder 'passend onderwijs'. Dit gebeurt in nauwe samenspraak met de ouders.

3.2. Basis- en extra ondersteuning

De ib'er, de directeur en de voorzitter van College van Bestuur van Stichting Talent Westerveld onderhouden de contacten met het samenwerkingsverband en zien toe op uitvoering van de afspraken.

3.2.1. Beschrijving basisondersteuning volgens PO 2203

Elke school binnen het samenwerkingsverband dient de volgende basisondersteuning te kunnen bieden. De directeur en de ib'er zijn verantwoordelijk voor de ondersteuningsstructuur en vormen samen het zorgteam. <http://www.po2203.nl/website/passend-onderwijs/basisondersteuning>

Preventieve en lichte curatieve interventies, bestaande uit:

- vroegtijdige signalering van leer-, opgroei- en opvoedproblemen;
- de zorg voor een veilig schoolklimaat;
- een aanbod voor leerlingen met dyslexie of dyscalculie;
- een afgestemd aanbod voor leerlingen met meer of minder dan gemiddelde intelligentie;
- een toegankelijk schoolgebouw met aangepaste werk- en instructieruimtes en hulpmiddelen;
- een aanpak gericht op sociale veiligheid en voorkomen van gedragsproblemen;
- een protocol voor medische handelingen.

Deze preventieve en licht curatieve interventies worden planmatig uitgevoerd:

- eenduidig geldend voor het hele samenwerkingsverband;
- binnen de ondersteuningsstructuur van de school;
- onder regie en verantwoordelijkheid van de school;
- waar nodig met inzet van expertise van andere scholen;
- soms met inzet van ketenpartners;
- zonder indicatiestelling.

3.2.2. Beschrijving extra ondersteuning volgens PO 2203

Onder extra ondersteuning vallen zaken, zoals:

- crisisopvang;
- begeleiden of ondersteunen van een leraar;
- co-teaching;
- leerlingenondersteuning door middel van een remedial teacher, onderwijsassistentie en dergelijke;
- kortdurende of langdurige plaatsingen in het SBO of SO.

Deze extra ondersteuning betreft alle zorgniveaus. (§ 2.1.)

<http://www.po2203.nl/website/passend-onderwijs/extra-ondersteuning>

Preventieve ambulante begeleiding

Voor ondersteuningsvragen kunnen de scholen rechtstreeks terecht bij de ambulant begeleiders van het samenwerkingsverband. Extra ondersteuning is kort durend (maximaal 12 uur) en vooral gericht op ondersteuning en versterking van de expertise van de leerkracht of het team. De ambulant begeleiders kunnen ook worden ingezet voor advies en observatie.

Arrangementen, Commissie Arrangeren (CA) en Commissie Toewijzing (CT)

Met arrangementen worden voorzieningen bedoeld die op aanvraag door de Commissie Arrangeren van het samenwerkingsverband kunnen worden toegekend aan leerlingen of leerkrachten met een extra ondersteuningsbehoefte. De Commissie Arrangeren bestaat een aantal onderwijsdeskundigen, waaronder een orthopedagoog, een pedagoog, een leerkracht en een ib'er, met zowel expertise in het regulier als in het speciaal (basis)onderwijs. De school kan grenzen aangeven bij de ondersteuningsmogelijkheden. Deze grenzen kunnen er zijn vanwege de complexiteit van de problematiek en de mate van zelfredzaamheid van de leerling. De veiligheid van de leerling of medeleerlingen kan in het geding zijn, waardoor een reguliere schoolplaatsing niet mogelijk is. Horizontale verwijzingen behoren tot de mogelijkheden. Wat op de ene basisschool niet kan, kan wellicht op een andere school wel.

De stappen die doorlopen moeten worden om te komen tot een extra ondersteuningstoewijzing voor leerlingen die al op een school voor basisonderwijs zitten, zijn te vinden op de website van PO 2203. De school heeft de wettelijke verplichting om bij de aanvraag van extra ondersteuning vanuit het samenwerkingsverband (een arrangement) een ontwikkelperspectief op te stellen. De ib'er coördineert de aanvraag voor extra ondersteuning.

Indien er sprake is van plaatsing op SBO of SO geeft de Commissie Arrangeren hierover advies; de Commissie Toewijzing beslist over de toewijzing. De Commissie Toewijzing geeft een zogenaamde toelaatbaarheidsverklaring (TLV) af. (§ 2.3.3.)

3.3. MonPas

Sinds het schooljaar 2016-2017 registreren de scholen van PO 2203 een aantal gegevens in de digitale omgeving van MonPas (Framework). Vanuit het samenwerkingsverband is er de verplichting

een aantal instrumenten (vragenlijsten en overzichten) in te vullen: de 'Monitor basisondersteuning', de 'Diversiteitsmeter' en de 'Expertise Scan'. Via de school is het mogelijk MonPas in te zien. De schoolgegevens worden door de Commissie Arrangeren gehanteerd bij de beoordeling van aanvragen van extra ondersteuning voor een leerling.

3.3.1. Monitor basisondersteuning

De 'Monitor basisondersteuning' geeft inzicht in de kwaliteit van de basisondersteuning op niveau van de school, het bestuur en samenwerkingsverband. De scores worden opgeslagen zodat de ontwikkeling over de jaren zichtbaar wordt. Op deze wijze kan planmatig gewerkt worden aan kwaliteitsontwikkeling.

Er zijn dertien ijkpunten met elk een aantal indicatoren waarop de school zich beoordeelt:

- beleid ten aanzien van ondersteuning;
- schoolondersteuningsprofiel = Dit Intern ondersteuningsdocument i.c.m. MonPas;
- effectieve ondersteuning;
- veilige omgeving;
- zicht op ontwikkeling van leerlingen;
- opbrengst- en handelingsgericht werken;
- goed afgestemde methoden en aanpakken;
- handelingsbekwame en competente medewerkers;
- ambitieuze onderwijsarrangementen;
- zorgvuldige overdracht van leerlingen;
- betrokkenheid ouders en leerlingen;
- effectieve interne ondersteuningsstructuur;
- een effectief ondersteuningsteam.

3.3.2. Diversiteitsmeter

De 'Diversiteitsmeter' geeft inzicht in de diversiteit van de leerlingpopulatie op groeps- en schoolniveau. De leerlingen kunnen ingedeeld worden in vier ondersteuningsvormen: basisondersteuning, basisondersteuning plus, extra ondersteuning en extra ondersteuning plus. Voor elke school wordt jaarlijks de diversiteitsmeter ingevuld, waarmee zichtbaar wordt wat de verdeling van de ondersteuningsvormen is per groep. De diversiteitsmeter genereert een quotiënt dat aangeeft wat de zorgzwaarte is in een groep. Het diversiteitsquotiënt wordt niet alleen bepaald door het de mate van extra ondersteuning, maar ook door het aantal leerlingen in de groep en het feit of sprake is van een combinatiegroep. Tevens is er een overzicht van de extra tijd voor extra ondersteuning in de groep. Deze factor wordt niet meegenomen in het quotiënt.

3.3.3. Expertise Scan

Naast de ondersteuningsmogelijkheden in de groep, speelt ook de expertise van de leerkrachten een rol bij de mogelijkheden tot extra ondersteuning. 'Expertise' wordt in de 'Expertise Scan' omschreven als specifieke kennis, vaardigheden en ervaringen op bepaalde gebieden van de basis- en extra ondersteuning. De scan meet de expertise van de teamleden op negen expertisegebieden: taal en spraak, rekenen, minder begaafd, meer-/hoogbegaafd, werkhouding, gedrag, fysieke gesteldheid, VVE/jonge kind en Nederlands als tweede taal (NT2). Het tiende onderdeel is een vrije invulling, een schoolspecifieke expertise. Hier kan worden aangegeven over welke expertise één of meerdere teamleden beschikken met betrekking tot de aanpak van leerlingen met een specifieke onderwijsvraag. De scores worden opgeslagen zodat de ontwikkeling over de jaren zichtbaar is. Op deze wijze kan planmatig gewerkt worden aan kwaliteitsontwikkeling.

In ons onderwijsteam beschikken we over specialisten op alle gebieden, behalve op het gebied van fysieke gesteldheid en NT2.

3.4. Externe contacten

Om optimaal af te stemmen op de onderwijsbehoeften van leerlingen is het soms nodig contact te zoeken met externen die specifieke expertise hebben. De school heeft overleg met en vraagt advies of ondersteuning aan verschillende specialisten. Ook ouders kunnen in contact opnemen met deze personen of organisaties.

Samenwerkingsverband PO2203

<http://www.po2203.nl>

Voor extra ondersteuning kan een beroep worden gedaan op de middelen vanuit het samenwerkingsverband passend onderwijs door middel van preventieve ambulante begeleiding of een arrangement. (§ 3.2.2.) Er zijn goede contacten met de scholen voor speciaal basisonderwijs (Reestoeverschool en Voetelinkschool) en met de scholen voor speciaal onderwijs (de Ambelt, de Twijn en de Mackayschool) binnen het samenwerkingsverband. Zo kan van de kennis van de speciale scholen gebruik gemaakt worden binnen het reguliere basisonderwijs.

<http://www.po2203.nl/website/basisonderwijs>

Onderwijs Advies Team (OAT)

<http://www.po2203.nl/website/afdeling-meppel/onderwijs-advies-team>

Het OAT is een vertegenwoordiging van specialisten uit het onderwijs, de zorg en de gemeente, die ouders en scholen advies geven wanneer er vragen zijn over de ontwikkeling, opvoeding en verzorging van kinderen jonger dan 5 jaar. Het OAT ondersteunt ook bij de keuze van de juiste school indien er zorgen zijn.

Zorg Advies Team (ZAT)

In het ZAT komen de jeugdarts (GGD), de schoolverpleegkundige (GGD), de schoolmaatschappelijk werker (Welzijn MensenWerk), de schoolorthopedagoog (IJsselgroep), de ib'er en indien wenselijk de leerkracht en de ouders bijeen om samen te bespreken hoe een kind zich op school en thuis optimaal kan ontwikkelen. Hier wordt vanuit verschillende perspectieven naar het kind gekeken. Het betreft zowel casuïstiek (al dan niet anoniem) als het samenvoegen van informatie om te komen tot een goed advies. Ouders worden altijd op de hoogte gesteld als hun kind wordt besproken. Het ZAT komt drie keer per jaar bijeen.

IB-netwerk

Binnen Stichting Talent Westereveld zijn vijf ib'ers. Zij komen ongeveer tien keer per schooljaar bijeen, waarvan een aantal keren onder begeleiding van de orthopedagoog/onderwijsadviseur van de IJsselgroep. Het doel van het IB-netwerk is de kwaliteit van zaken op het gebied van interne begeleiding te verbeteren en beleid binnen de stichting, waar nodig en mogelijk, af te stemmen. De activiteiten variëren van intervisie en kennisdeling tot het samen onderzoeken hoe beleid of protocollen vorm kunnen worden gegeven. Er zijn nauwe contacten met het IB-netwerk van Wolderwijs, waarmee de ib'ers van Stichting Talent Westereveld gezamenlijke scholing hebben. Sinds het schooljaar 2018-2019 is bij de stichting een onderwijskundig beleidsmedewerker aangesteld, die de ib'ers met advies kan ondersteunen.

IJsselgroep Zwolle

<https://www.ijsselgroep-ed.nl/over-ons/team/rienne-ridderinkhof>

Elke maand kunnen ouders (na overleg met de ib'er) en teamleden Rianne Ridderinkhof consulteren. Zij is onderwijsadviseur (gedragswetenschapper passend onderwijs en GZ-psycholoog). Zij kan ook ingezet voor beperkte schoolonderzoeken en observaties, waardoor beter zicht wordt verkregen op de onderwijsbehoeften van de leerling. Deze onderzoeken zijn op verzoek van de school en in

samenspraak met de ouders. Met de adviezen die uit deze onderzoeken en observaties naar voren komen, kunnen beredeneerde en verantwoorde vervolgstappen worden genomen.

Voorschoolse educatie

De beide scholen hebben goede contacten met de leidsters van de peuterspeelzalen in Diever (De Porkieshoek) en in Wapse ('t Pruugeltie). Wanneer een kind van de peuterspeelzaal naar de basisschool gaat, is er een warme overdracht (Kinderopvang Kaka). De school ontvangt met toestemming van de ouders de relevante stukken uit het dossier. Op deze wijze wordt een doorgaande ontwikkeling geborgd.

Voortgezet onderwijs

Dit geldt ook voor de overstap van de basisschool naar het voortgezet onderwijs. Er zijn goede contacten met de scholen in Diever, Steenwijk en Meppel, waar de meeste leerlingen naar toe gaan. In enkele gevallen gaan leerlingen naar scholen in Beilen of Assen. Ook dan is er een warme overdracht.

School Maatschappelijk Werk (SMW)

<http://www.welzijnmw.nl/diensten-en-activiteiten/school-maatschappelijk-werk/>

Het School Maatschappelijk Werk biedt professionele hulp aan kinderen en jongeren van 4 tot 18 jaar en hun ouders bij het omgaan met of het oplossen van verschillende problemen. Het inschakelen van de schoolmaatschappelijk werker gebeurt altijd in overleg. Vaak zal het initiatief uitgaan van de intern begeleider of de leerkracht, maar ook ouders en/of jongeren kunnen, als ze dat nodig vinden, rechtstreeks contact opnemen met de schoolmaatschappelijk werker.

Vaak is een gesprek met de schoolmaatschappelijk werker voldoende om weer vooruit te kunnen. In andere gevallen is een wat langere vorm van hulp of ondersteuning nodig. Dit wordt in gezamenlijk overleg afgesproken. De gesprekken kunnen op school of thuis plaatsvinden, maar op het centrale kantoor is ook een mogelijkheid. De schoolmaatschappelijk werker verwijst door wanneer meer of andere hulp nodig is. Het School Maatschappelijk Werk is onderdeel van het netwerk Centrum Jeugd en Gezin (CJG). Zonder toestemming van ouders verstrekt het School Maatschappelijk Werk geen informatie aan derden. Bovendien hebben de ouders altijd het recht de eigen gegevens in te zien.

Vanuit **Welzijn MensenWerk** worden ook gratis trainingen gegeven bijvoorbeeld voor kinderen in echtscheidingsituaties of voor kinderen die wat sterker in hun schoenen zouden kunnen staan (sociale vaardigheidstrainingen).

De schoolmaatschappelijk werker die onze scholen wekelijks bezoekt is Melissa Jansma (06-22436372 en m.jansma@welzijnmw.nl). Zij is op maandag van 12:15 tot 14:15 uur op één van onze scholen (zie Nieuwsbrief). Tijdens schoolvakanties en buiten schooltijden is er altijd iemand van het School Maatschappelijk Werk bereikbaar via Welzijn MensenWerk 085-273 14 44.

Beweegcoaches gemeente Westerveld

Via de nieuwsbrieven van school en flyers worden ouders en leerlingen op de hoogte gehouden van activiteiten die leerlingen aanzetten tot bewegen.

Jaarlijks vindt op een in de groepen 1 en 2 (en indien nodig in groep 3) een motorische screening plaats waarna aansluitend (indien nodig en met toestemming van de ouders) met Gym Xtra kan worden gestart. Dit is op school onder schooltijd.

Gemeente Westerveld

https://www.gemeentewesterveld.nl/inwoners/Zorg_en_inkomen/Jeugd_opvoeden_opgroeien

Sociaal Team

https://www.gemeentewesterveld.nl/inwoners/Zorg_en_inkomen/Handige_links_informatie/Sociaal_team

Veilig Thuis Drenthe

<http://www.veiligthuisdrenthe.nl/veilig-thuis.html>

Wie te maken krijgt met (vermoedens van) huiselijk geweld en/of kindermishandeling, kan contact opnemen met Veilig Thuis Drenthe.

Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling

Wij werken volgens de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/huiselijk-geweld/meldcode>

GGD Drenthe

<https://www.ggddrenthe.nl/scholen/>

Logopedie

Vanuit de GGD Drenthe wordt in groep 2 een logopedische screening afgenomen. Ouders worden digitaal benaderd door de GGD en geven toestemming voor onderzoek op school. Ouders vullen een lijst in met vragen over de gezondheid en ontwikkeling.

Gezondheidsonderzoek

In de groepen 2 en 7 worden de leerlingen gezien door de verpleegkundige of de jeugdarts van de GGD. Procedure op de wijze zoals de logopedische screening.

Daarnaast kunnen ouders ook terecht op het spreekuur van de jeugdarts. Relevante informatie wordt alleen met toestemming van ouders gedeeld met school.

GGZ Drenthe

<https://ggzdrenthe.nl/over-ggz-drenthe>

Overige contacten

N.a.v. onderzoeken door ouders (orthopedagogen, psychologen, artsen, dyslexiespecialisten enz.) heeft de school in overleg met de ouders gesprekken met deze specialisten. Deze gesprekken worden gevoerd in bijzijn van de directeur of ib'er.

4. Literatuur

Beukering, T. van, Lange, S. de, & Pameijer, N. (2014). *De uitgangspunten van Handelingsgericht werken 1 – 4 en 5 - 7*. Geraadpleegd op 07-05-2018, van <https://wij-leren.nl/hgw-pameijer.php>

Kerpel, A. (2014). *Handelingsgericht werken*. Geraadpleegd op 07-05-2018, van <https://wij-leren.nl/hgw-handelingsgericht-werken.php>

Marzano, R. J. (2007). *Wat werkt op school, research in actie*. Vlissingen: Bazalt.

Pameijer, N., & Beukering, T. van, (2008). *Handelingsgericht werken: een handreiking voor de interne begeleider*. Leuven: Acco.

Vegt, A. van der, & Ronteltap, F. (2016). *Hoe kan het onderwijs met succes formatieve toetsen inzetten?*. Geraadpleegd op 08-05-2018, van <https://www.nro.nl/kennisrotondevragenopenerij/hoe-kan-het-onderwijs-met-succes-formatieve-toetsing-inzette>

Bijlage 1 Toetskalender 2019-2020 Onderwijsteam De Singelier – Ten Darperschoele

	september	oktober	november	december	januari	februari	maart	april	mei	juni
1	SiDi 3		KanVas (docentlijst)		Beslisbladen groep 1/2 bij twijfel + herfstleerlingen			KanVas (docentlijst)	Bij twijfel nogmaals beslisblad 1/2	
2	SiDi 3		KanVas (docentlijst)		Sign. Beginnende geletterdheid. Taal voor kleuters M2 RW voor kleuters M2 Beslisbladen groep 2/3 bij twijfel + herfstleerlingen			KanVas (docentlijst)	Sign. Beginnende geletterdheid.* Taal v. K E2 (indien M2 = III, IV, V) RW v. K E2 (indien M2 = III, IV, V) Bij twijfel nogmaals beslisblad 2/3	
3	SiDi 3		Herfstsignalering na thema 3 KanVas (docentlijst)		Wintersignalering na thema 6 RW M3 AVI bij uitval DMT (= IV, V of twijfel) DMT 2017 M3 krt 1+2 SP M3		Lentesignalering na thema 9	KanVas (docentlijst) Tussenmeting AVI* Cito SP M3 of PI-dictee*	AVI bij uitval DMT (= IV, V of twijfel) DMT 2017 E3 krt 1+2+3 Zomersignalering RW E3 BL E3 indien TL voldoende SP E3	
4	SiDi 3	Tussenmeting AVI* PI-dictee of Cito SP E3*	KanVas (docentlijst)		RW M4 BL M4 AVI bij uitval DMT (= IV, V of twijfel) DMT 2017 M4 krt 1+2+3 SP M4			KanVas (docentlijst) Tussenmeting AVI* Cito SP M4 of PI-dictee*	AVI bij uitval DMT (= IV, V of twijfel) DMT 2017 E4 krt 1+2+3 RW E4 BL E4 SP E4	
5	SiDi 3	Tussenmeting AVI* PI-dictee of Cito SP E4*	KanVas (docentlijst, leerlinglijst SEO en Soc. Veiligh.)		RW M5 BL M5 AVI bij uitval DMT (= IV, V of twijfel) DMT2017 M5 krt 1+2+3 SP M5			KanVas (docentlijst en leerlinglijst SEO) Tussenmeting AVI* Cito SP M5 of PI-dictee*	AVI bij uitval DMT (= IV, V of twijfel) DMT 2017 E5 krt 1+2+3 RW E5 BL E5 SP E5	
6	SiDi 3	Tussenmeting AVI* PI-dictee of Cito SP E5*	KanVas (docentlijst, leerlinglijst SEO en Soc. Veiligh.)		RW M6 BL M6 AVI bij uitval DMT (= IV, V of twijfel) DMT 2017 M6 krt 1+2+3 SP M6			KanVas (docentlijst en leerlinglijst SEO) Tussenmeting AVI* Cito SP M6 of PI-dictee*	AVI bij uitval DMT (= IV, V of twijfel) DMT 2017 E6 krt 1+2+3 RW E6 BL E6 SP E6	
7	SiDi 3	Tussenmeting AVI* PI-dictee of Cito SP E6*	KanVas (docentlijst, leerlinglijst SEO en Soc. Veiligh.)		RW M7 BL M7 AVI bij uitval DMT (= IV, V of twijfel) DMT 2017 M7 krt 1+2+3 SP M7			KanVas (docentlijst en leerlinglijst SEO) Tussenmeting AVI* Cito SP M7 of PI-dictee*	AVI bij uitval DMT (= IV, V of twijfel) DMT 2017 E7 krt 1+2+3 RW E7 BL E7 SP E7 + SP E7 ww	

Toelichting Toetskalender

- Gegevens invoeren in Parnassys + Cito LOVS voor analyse (RW en SP 3.0). Alle AVI-afnames in Cito-LOVS i.v.m. meer specifieke registratie dan ParnasSys. Uitdraai voor ib'er is niet nodig.
- * betekent: 'alleen leerlingen die uitvallen' (= IV/V-score) voor de tussenmetingen SP (Cito vorige toets of PI) en AVI in oktober en april. Tussenmeting AVI begin april. Hoofdmeting eind mei/begin juni.
- SiDi 3 in september:
 - Digitale invullijst te vinden op One Drive onder *Onderwijs, Zorg, Toetsen en signalering, SiDi 3*. Ib'er mailt blanco versie, leerkracht mailt ingevulde versie naar ib'er, die de bestanden opslaat in One Drive. Indien nodig bespreking en vervolgstappen leerkracht/ib'er.
 - **Formulier 1B 1-2 en formulier 1B 3-8** voor respectievelijk de groepen 1/2 en 3 t/m 8.
 - Groep, leerkracht en datum invullen in kop! Indien dat niet lukt, dan in een lege cel van beide tabbladen van het Excelbestand.
 - Invullen per groep, geen combinatiegroep.
 - Naamgeving: *SiDi 3 groep X 2019-2020*.
- KanVAS in november en april:
 - Afname **Docentvragenlijst, Sociogram** (naar eigen inzicht, alternatief www.sometics.nl) en vanaf groep 5 ook **Leerlingvragenlijst**. Hier zijn twee lijsten van: één voor sociale en emotionele ontwikkeling en één voor veiligheid. De 'Veiligheidslijst' van de leerlingen wordt einde schooljaar uitgewisseld met de inspectie.
 - In november worden beide lijsten van KanVAS ingevuld door de leerlingen van de groep 5 t/m 8.
 - In april wordt de lijst voor sociale en emotionele ontwikkeling van KanVAS ingevuld en de vragenlijst voor veiligheid niet. Die is opgenomen in de tevredenheidsspeiling die einde van het schooljaar wordt afgenomen.
 - Invullen per groep, geen combinatiegroep, behalve sociogram.
 - Bespreking van de resultaten in het locatieteam, indien nodig overleg leerkracht/ib'er (en ouders).

Bijlage 2 Planmatig werken 2019-2020

Oranje = deadline

Periode 1		Start plan 1: 06-09-2018 Einde plan 1: 28-02-2019
06-09	Plan 1 in ParnasSys en Cito-doelen in formulier One Drive	
Herfstvakantie		
28-10	Tussenevaluatie 1 plan 1 in ParnasSys	
19-11	DS groepsbespreking onder schooltijd	
20-11	TDS groepsbespreking onder schooltijd	
Kerstvakantie		
06-01	Tussenevaluatie 2 plan 1 in ParnasSys	
27-01	Start Cito M-toetsen t/m 7 februari	
Voorjaarsvakantie		
24-02	Uiterste datum M-toetsen in ParnasSys	
28-02	Analyses M-toetsen en eindevaluatie plan 1 klaar	
03-03	DS presentatie M-toetsen en leerlingbespreking 14.30 - 17.30 uur	
04-03	TDS presentatie M-toetsen en leerlingbespreking 14.30 - 17.30 uur	
Periode 2		Start plan 2 : 02-03-2020 Einde plan 2: 26-06-2020
13-03	Plan 2 in ParnasSys en Cito-doelen in formulier One Drive	
07-04	TDS groepsbespreking onder schooltijd	
08-04	DS groepsbespreking onder schooltijd	
Meivakantie		
11-05	Tussenevaluatie plan 2 in ParnasSys	
25-05	Start Cito E-toetsen t/m 14 juni	
19-06	Uiterste datum E-toetsen in ParnasSys	
22-06	TDS presentatie E-toetsen en leerlingbespreking 14.30-17.30 uur	
25-06	DS presentatie E-toetsen en leerlingbespreking 14.30-17.30 uur	
26-06	Eindevaluatie plan 2 in ParnasSys.	
26-06	Uiterste datum klassenoverdracht	

Bijlage 3 Kijkwijzer groepsanalyse

Kijkwijzer Groepsanalyse

Wat valt op?

- Is de gemiddelde vaardigheidsscore boven of onder de gestelde normen?
- Heb ik de gestelde doelen gehaald?
- Welke onderdelen worden heel goed en welke onvoldoende beheerst door gehele groep?
- Welke onderdelen worden heel goed en welke onvoldoende beheerst door enkele leerling(en)?
- Liggen de percentages boven- en onderpresteerders boven of onder de gestelde norm?
- Waren de gestelde doelen reëel?

Wat zijn mogelijke verklaringen?

Denk aan 7xL: Leiding, Leerkracht, Leerling, Leerstof, Leermateriaal, Leeromgeving, Leertijd.

- Verwachtte ik de resultaten voor de gehele groep en voor de opvallende goed en zwak presterende leerlingen?
- Is de getoetste leerstof voldoende aan bod geweest de afgelopen periode tijdens de lessen qua tijd en instructie?
- Ken ik de inhoud en aanpak van de Cito-toetsen?
- Ken ik de leerstof van de groepen voor en na mij?
- Ken ik de leerdoelen/lijnen van mijn groep voor de diverse vakken?
- Wat is de kwaliteit van mijn instructie (reflectie op instructiegedrag leerkracht): inzet IGDI-model?
 - verlengde instructie (in hoeverre is verlengde instructie anders dan herhaalde instructie, bv. bij rekenen op een lager niveau in handelingsmodel instrueren)
 - herhaling instructie
 - individuele instructie geboden
 - voordoen ('modellen')
 - terugvragen
 - samen doen
 - voldoende gelegenheid geboden om zelf in te oefenen
 - geholpen denkstappen te zetten
 - feedback
 - looprondes
- Besteed ik te veel of te weinig tijd aan de zorgkinderen/risicokinderen?
- Hoe is de afstemming tussen groep en extra begeleiding, oefenstof en instructiewijze?
- Bij risicoleerlingen en leerlingen die boven verwachting presteren ligt de mogelijke verklaring op het gebied van 1. leerlingkenmerken:
 - motivatie, interesse
 - faalangst
 - soc. emotionele gebeurtenis ten tijde van toets
 - adequaat strategiegebruik of beschikt over onvoldoende oplossingsstrategieën (of andere factoren uit analyse op vakinhoud)
 - afleidbaarheid
 - gedrag
- 2. leerkrachtfactoren, zoals... (instructie, begeleiding, interactie, tijd, etc)
- 3. ouders, zoals (thuis oefenen, etc)
- Hebben de goede leerlingen voldoende uitdaging?
- Hoeveel en welke instructie is nodig? (afstemming met onderwijsbehoeften)
- Hoeveel en welke begeleiding is nodig? (afstemming met onderwijsbehoeften)
- Zijn er pedagogische maatregelen nodig?
- Is mijn klassenmanagement op orde?
- Is de gebruikte tijd effectief en efficiënt?

Conclusies en Acties
Moet ik mijn groepsoverzicht bijstellen? (stimulerende/ belemmerende factoren, analyse en onderwijsbehoeften aanvullen)
Zijn er wijzigingen nodig in instructietijd en/of instructiewijze?
Welke interventies ga ik kiezen? (sluiten ze aan bij de analyse en onderwijsbehoeften?)
Zijn de gekozen interventies voor mij haalbaar en uitvoerbaar?
Zijn de gekozen interventies effectief en opbrengstgericht?
Staan de interventies in mijn groepsplan?
Moet ik mijn groepsplan bijstellen?
Wat heb ik van de afgelopen periode geleerd?
Wat heb ik nodig om de interventies succesvol uit te voeren?
Welke doelen ga ik stellen? (vaardigheidsscores en percentages en Cito-niveaus)
Over welke individuele kinderen wil ik nader in gesprek/leerlingbespreking en kindgesprek?

Bijlage 4 Stappenplan groepsanalyse

Stap 1: Wat valt op?

1.1 Hoe is het resultaat op de LVS toetsen gemiddeld in jouw groep?

	Technisch lezen			Spelling			Begrijpend lezen			Rekenen		
Totaalbeeld (mate van tevredenheid)	+	±	-	+	±	-	+	±	-	+	±	-

+: boven verwachting

±: conform mijn verwachting

-: beneden verwachting

1.2 Hoe is het resultaat vergeleken met landelijk gemiddelde of ten opzichte van de inspectienorm of in vergelijking met jullie schoolnorm?

Is de gemiddelde vaardigheidsscore boven of onder de gestelde norm? Wat zie je? Technisch lezen: Spelling: Begrijpend lezen: Rekenen & wiskunde:
--

1.3 Hoe is het groepsresultaat nu in vergelijking met de gemiddelde vaardigheidsscore op de vorige twee toetsmomenten/het vorige toetsmoment t.o.v. de inspectienorm/landelijk gemiddelde en het door de school gestelde doel?

	Technisch lezen			Spelling			Begrijpend lezen			Rekenen		
Trend laatste 3(2) toetsmomenten	↓	→	↑	↓	→	↑	↓	→	↑	↓	→	↑
Eventuele Toelichting per vak: Zijn er vakgebieden die heel goed en vakgebieden die onvoldoende zijn over afgelopen 3 jaren? Zijn de normen die we hanteren realistisch? Technisch lezen: Spelling: Begrijpend lezen: Rekenen:												

Kleur de pijl in die van toepassing is. De richting van de pijl geeft aan dalende/gelijke/stijgende trend.

Stap 2: Wat zijn mogelijke verklaringen?

Beantwoord onderstaande vragen o.a. afkomstig uit *de Kijkwijzer*

Denk aan 7xL, de 7 aandachtsgebieden voor analyse: Leiding, Leerkracht, Leerling, Leerstof, Leermateriaal, Leeromgeving, Leertijd.

2.1 Zijn er uitkomsten van de analyse die onverwacht zijn? En zo ja welke oorzaken kun je hiervoor aanwijzen?

Onverwachte uitkomsten:

Mogelijke oorzaken:

Reflectieve vragen die de leerkracht aan zichzelf kan stellen:

Is de getoetste leerstof voldoende aan bod gekomen?

Heb ik goed inzicht in de leerdoelen voor mijn groep per vakgebied?

Ken ik de doorgaande leerlijn van mijn groep voldoende (leerstof van de groepen voor en na mijn groep)?

Ken ik de inhoud en aanpak van Cito-toetsen?

Plan ik voldoende tijd voor alle fasen in het IGDI-model?

Hebben de leerlingen voldoende uitdaging?

2.2 Heeft de wijze waarop de groep is ondersteund effect gehad en hoe weet ik dat?

Evaluaties in groepsplan/begeleidingszuil in groepsmap/weekplanning

Bijvoorbeeld:

Dankzij goede differentiatie

Dankzij goede effectieve instructie voor de gehele groep

Extra intensieve instructie voor risicogroep

Door aanpassingen van.....

Met hulp van.....

Hebben de leerlingen voldoende uitdaging?

Reflectievragen die de leerkracht zichzelf ook kan stellen:

Weten de leerlingen wat ik van ze verwacht als ik zeg: 'je mag nu in je groepje gaan lezen?'

Zoeken de leerlingen eerst samen naar een oplossing?

Dragen de opdrachten die we deze week in het werkboek hebben gemaakt bij aan het behalen van het doel?

Gaan de leerlingen direct na hun opdracht verder in hun zelfstandig werkmap?

Kunnen alle leerlingen mij goed zien als ik midden voor de groep instructie geef?

Besteed ik teveel of te weinig tijd aan de zorgleerlingen?

2.3 Geeft de groepsanalyse aanleiding om het onderwijs aan te passen? ja/nee

Licht je keuze toe:

Stap 3: Conclusies en Interventies

3.1 Welke aanpassingen zijn noodzakelijk? Aanpassingen op groepsniveau

Pedagogisch Handelen en Basishouding Gedragsregels Relatie leerkracht -leerling Zelfsturing en zelfstandig werken Didactisch handelen Instructie/ begeleiding/ IGDI Leerstof Leertijd Differentiatie Feedback Klassenmanagement
--

3.2 Welke verwachtingen heb je van de aanpassingen?

Doelen op groepsniveau wat is haalbaar voor de hele groep komend halfjaar?

	Technisch lezen	Spelling	Begrijpend Lezen	Rekenen
Streefdoel Vaardigheidsscore				
Streefdoel % A/B(I/II)				
Streefdoel max. % D/E (IV/V)				

Kijk hierbij ook naar de schoolnormen.

3.3 Wat heb je nodig om de aanpassingen uit te kunnen voeren?

Zijn de gekozen aanpassingen haalbaar voor mij? Wat heb ik geleerd van de afgelopen periode?

Bijlage 5a Cito-groepsanalyseformulier

Cito groepsanalyse

Jaar:

Groep:

M-toets

resultaten	(mogelijke) oorzaken	acties
Spelling		
Landelijk gemiddelde: Doel: Behaald resultaat: Trend: ↓ → ↑	• Zwak • Sterk	•
DMT		
Landelijk gemiddelde: Doel: Behaald resultaat: Trend: ↓ → ↑	• Zwak • Sterk	•
Begrijpend lezen		
Landelijk gemiddelde: Doel: Behaald resultaat: Trend: ↓ → ↑	• Zwak • Sterk	•
Rekenen		
Landelijk gemiddelde: Doel: Behaald resultaat: Trend: ↓ → ↑	• Zwak • Sterk	•

E-toets

resultaten	(mogelijke) oorzaken	acties
Spelling		
Landelijk gemiddelde: Doel: Behaald resultaat: Trend: ↓ → ↑	• Zwak • Sterk	•
DMT		
Landelijk gemiddelde: Doel: Behaald resultaat: Trend: ↓ → ↑	• Zwak • Sterk	•
Begrijpend lezen		
Landelijk gemiddelde: Doel: Behaald resultaat: Trend: ↓ → ↑	• Zwak • Sterk	•
Rekenen		
Landelijk gemiddelde: Doel: Behaald resultaat: Trend: ↓ → ↑	• Zwak • Sterk	•

Bijlage 5b Cito-groepsanalyseformulier

Cito-doelen en analyse per leerling 2019-2020

Groei ↓ → ↑ betekent resp. te weinig, voldoende, meer dan gemiddelde vaardigheidsgroei t.o.v. de vorige Cito-toets. L.g. = landelijk gemiddelde volgens HCO tabel op leerlingniveau.

→ **niveauwaarde blijft gelijk, voldoende groei t.o.v. vorige toets**

↓ **niveauwaarde is lager, onvoldoende groei**

↑ **niveauwaarde is hoger, meer groei dan gemiddeld**

Zie ook ParnasSys – Leerlingvolgsysteem, Overig, Vaardigheidsgroei.

Taal voor kleuters						
Groep 2	Doel M2 l.g. = 62 III	Resultaat M2	Groei ↓ → ↑	Doel E2 l.g. = 67 III	Resultaat E2	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•		•		•		•

Rekenen voor kleuters						
Groep 2	Doel M2 l.g. = 81 III	Resultaat M2	Groei ↓ → ↑	Doel E2 l.g. = 88 III	Resultaat E2	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•		•		•		•

DMT						
Groep 3	Doel M3 l.g. = 14 III	Resultaat M3	Groei ↓ → ↑	Doel E3 l.g. = 23 III	Resultaat E3	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•		•		•		•
Groep 4	Doel M4 l.g. = 44 III	Resultaat M4	Groei ↓ → ↑	Doel E4 l.g. = 49 III	Resultaat E4	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•		•		•		•
Groep 5	Doel M5 l.g. = 63 III	Resultaat M5	Groei ↓ → ↑	Doel E5 l.g. = 68 III	Resultaat E5	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•		•		•		•
Groep 6	Doel M6 l.g. = 77 III	Resultaat M6	Groei ↓ → ↑	Doel E6 l.g. = 82 III	Resultaat E6	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•		•		•		•
Groep 7	Doel M7 l.g. = 89 III	Resultaat M7	Groei ↓ → ↑	Doel E7 l.g. = 93 III	Resultaat E7	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties

•		•		•		•
Groep 8	Doel M8 l.g. = 98 III	Resultaat M	Groei ↓ → ↑			
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties

Spelling t/m groep 7 Cito 3.0, groep 8 Cito LOVS 2.0						
Groep 3	Doel M3 l.g. = 153 III	Resultaat M3	Groei ↓ → ↑	Doel E3 l.g. = 201 III	Resultaat E3	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•		•		•		•
Groep 4	Doel M4 l.g. = 238 III	Resultaat M4	Groei ↓ → ↑	Doel E4 l.g. = 263 III	Resultaat E4	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•		•		•		•
Groep 5	Doel M5 l.g. = 295 III	Resultaat M5	Groei ↓ → ↑	Doel E5 l.g. = 311 III	Resultaat E5	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•		•		•		•
Groep 6	Doel M6 l.g. = 318 III	Resultaat M6	Groei ↓ → ↑	Doel E6 l.g. = 334 III	Resultaat E6	Groei ↓ → ↑

(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•				•		•
Groep 7	Doel M7 l.g. = 139 III (V1 en 2)	Resultaat M7	Groei ↓ → ↑	Doel E7 l.g. = 141 III (V1) l.g. = 140 III (V2)	Resultaat E7	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•		•				
Groep 8	Doel M8 l.g. = 147 II (V1) l.g. = 143 III (V2)	Resultaat M	Groei ↓ → ↑			
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•		•				

Begrijpend lezen 3.0						
Groep 3				Doel E3 l.g. = 117 III	Resultaat E3	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
				•		
Groep 4	Doel M4 l.g. = 134 III	Resultaat M4	Groei ↓ → ↑	Doel E4 l.g. = 139 III	Resultaat E4	Groei ↓ → ↑

(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties	
•		•		•		•	
Groep 5	Doel M5 l.g. = 156 III	Resultaat M5	Groei ↓ → ↑	Doel E5 l.g. = 160 III	Resultaat E5	Groei ↓ → ↑	
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties	
•		•		•		•	
Groep 6	Doel M6 l.g. = 175 III	Resultaat M6	Groei ↓ → ↑	Doel E6 l.g. = 179 III	Resultaat E6	Groei ↓ → ↑	
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties	
•		•		•		•	
Groep 7	Doel M7 l.g. = 190 III	Resultaat M7	Groei ↓ → ↑	Doel E7 l.g. = 196 III	Resultaat E7	Groei ↓ → ↑	
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties	
•		•		•		•	
Groep 8	Doel M8 l.g. = niet in HCO?	Resultaat M8	Groei ↓ → ↑				
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties	
•		•					

Rekenen en Wiskunde t/m groep 7 Cito 3.0, groep 8 Cito LOVS 2.0

Groep 3	Doel M3 l.g. = 116 III	Resultaat M3	Groei ↓ → ↑	Doel E3 l.g. = 139 III	Resultaat E3	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•		•		•		•
Groep 4	Doel M4 l.g. = 163 III	Resultaat M4	Groei ↓ → ↑	Doel E4 l.g. = 183 III	Resultaat E4	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•		•		•		•
Groep 5	Doel M5 l.g. = 203 III	Resultaat M5	Groei ↓ → ↑	Doel E5 l.g. = 216 III	Resultaat E5	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•		•		•		•
Groep 6	Doel M6 l.g. = 229 III	Resultaat M6	Groei ↓ → ↑	Doel E6 l.g. = 241 III	Resultaat E6	Groei ↓ → ↑
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties
•		•		•		•
Groep 7	Doel M7 l.g. = 100 III	Resultaat M7	Groei ↓ → ↑	Doel E7 l.g. = 106 III	Resultaat E7	Groei ↓ → ↑

(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties	
•		•					
Groep 8	Doel M8 l.g. = 112 III	Resultaat M8	Groei ↓ → ↑				
(mogelijke) oorzaken		acties		(mogelijke) oorzaken		acties	
•							